

М.Ю. ЛЕРМОНТОВ

МАСКАРАД

ТҮРТ ПАРДАЛИ ШЕҒРИЙ ДРАМА
И ШТИРОК ЭТУЧИЛАР

Арбенин, Евгений Александрович.
Нина, унинг хотини.
Князь Звездич.
Баронесса Штраль.
Казарин, Афанасий Павлович.
Шприх, Адам Петрович.
Маска.
Чиновник.
Қиморбозлар.
Меҳмонлар.
Хизматкорлар ва оқсочлар.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ СЛҲНА

Биринчи чиқиш

Қиморбозлар, князь Звездич, Казарин ва Шприх
(Стол атрофида туриб, қарта сузадилар ва пул тикадилар...)

1-нчи пул тикучи
Иван Ильич, сиз менга рухсат этинг, тикайин.

Банкачи

Буюрингиз.

1-нчи пул тикучи

Юз сўмга.

Банкачи

Яхши.

2-нчи пул тикучи

Бахташ, таваккал,

3-нчи пул тикучи

Толи'ни синаб кўриш керак, сизга лекин,
Қичкина тикиш ёмон...

4-нчи пул тикучи

Қатта тикавер сал-пал.

3-нчи пул тикучи

Қўявер.

2-нчи пул тикучи

Ҳаммасига? йўқ, қўрқитади, ўйна!

4-нчи пул тикучи

Тингла, азиз дўст, кимки қатта тикмаса бугун,
У ҳечқандай муродга етишаолмас бус-бутун.

3-нчи пул тикучи

(биринчига секингина):

Эҳтиёт бўлиб ўйна.

Князь Звездич

Бер банканга.

2-нчи пул тикучи

Эй князь,

Ишни ўнгламас газаб,— ўйнанг дўқсиз, бегараз...

Князь

Кенгашларни лоақал қўятулинг бу сафар.

Банкачи

Қартанг гум.

Князь

Ҳай ла'нати.

Банкачи

Чўзинг марҳамат қилиб.

2-нчи пул тикучи (*заҳарханда блан*).

Бор-йўқни бой беришга тайёрдексиз қизиқиб.
Эполетларингизнинг баҳоси қанча турар?

Князь

Мардлик блан топганман,— харидор бўлолмайсиз.

2-нчи пул тикучи (*кетатуриб, пичинг қилади*).

Шундай фалокат чоғи, ҳам шу ёшингиз,
Қамтарроқ кўринсангиз яхши бўларди агар.

(*Князь бир стакан лимонад ичиб, четга ўтиради ва ўйга толади*).

Шприх (*ачиниб унга яқинлашади*).

Ақча керакми, князь... мен шу топда топаман,
Проценти жуда оз... юз йил кутаоламан.

(*князь совикқина та'зим қилиб, юзини тескари буради, Шприх кайфи бузилиб узоқлашади*).

Иккинчи чиқиш

Арбенин ва бошқалар

(Арбенин киради, салом бериб, стол ёнига келади; кейин имо-
шоралар қилиб, Қазарин блан нарироқ кетади.)

Арбенин

Хўш нега ўйнамайсан энди? Ҳа, айт, Қазарин?

Қазарин

Оғайни, бошқаларга қарайман, холос.

А, сен-чи жонажоним уйландинг, бой сен,— барин,
Ўз ўртоқларингни ҳам унутиб кетдинг, бу рост!

Арбенин

Ҳа, кўп вақтлардая буён сиз блан учрашмадим.

Казарин

Нуқул иш блан бандсан?

Арбенин

Иш қайда... муҳаббатим.

Казарин

Хотин-ла, базмларда.

Арбенин

Йўқ.

Казарин

Қимор?

Арбенин

Йўқ... мен қуюлдим аста!

Бу ерда янги шахслар... кимдир манов олифта?

Казарин

Шприх, Адам Петрович! Дарров таништираман.

(Шприх келиб, та'зим қилади)

Рафиқим Арбенинни сизга тақдим этаман.

Шприх

Танийман сизни.

Арбенин

Уйлашимча, ҳечқачон

Бизлар учрашмаганмиз.

Шприх

Та'риф қилди кўп инсон.

Ҳаққингизда жуда кўп эшитганман ривоят,

Сиз блан танишмоқни кўпдан орзу қиламан.

Арбенин

Афсус, сиз тўғрингизда эшитмадим ҳечнима,
Аммо сиздан албатта кўп нарса ўрганаман.

(Яна та'зим қилишяди. Шприх афтини буриштириб,
кетади).

Бунинг менга ёқмади... кўрганман ҳар нав' одам,
Мундақани атайлаб ясаб олиш ҳам қийин;
Қулиши хунук, кўзи... баайин мунчоқ легин,
Қарасанг, инсон эмас,— ўхшамас шайтонга ҳам.

Казарин

Эҳ, оғайнижон, унинг афтидан нима фойда?
Шайтондан баттар бўлсин! Керак одам, у бой-да.

Бир оғиз гапирдингми — дарров қарз беради у.
Қай миллатдан эканин айтаолмайман дадил:
Лекин ҳамма тилларда сўзлашга моҳир.
У жуҳуд бўлса керак,— тўғри фараз шу.
Ҳамма блан ҳам таниш,— ҳар ерда иши ҳозир,
Билмаган нарсаси йўқ,— ташвишда умри қиш ёз
Кўп нарсани кўргану, худосизга худосиз,
Сўфига — сўфи, бизча ашаддий бир қиморбоз.
Виждонли одамлар-ла — виждонлидир баҳосиз.
Хуллас, севарсан уни, бунга қомилдир имон.

Арбенин

Тасвири яхши — лекин ўзининг турхи ёмон! —

Қани, кимдир анави цовча, мўйловли акам?

Етмагандай, пардозга зеб бермиш

Мода дўконларининг мухлисидир албатта?

Исте'фодаги танһоз, кўрган четэлларни ҳам?

Албатта, у амалда эмас қаҳрамон.

У мергандир, ўқига тоби' ҳар нишон?

Казарин

Шунга яқин... полкдан у дуэль учун ҳайдалган —

Е бўлмаса, дуэльга қатнашмагани учун —

Қотилликдан қўрққандир, — бунинг устига лекин

Онаси зугумлидир, — яна беш йилдан кейин

Қайтадан чақирилган, шунда у ҳақиқатан

Жовбозликни майдонда кўрсатган бутун.

Арбенин

Манав жимит қанақа?
Табассуми беғубор, сочлари ҳам паришон.
Унинг ордени ҳам бор,— қўлида тамакидон?..

Казарин

Трушчов..

О, бу ҳумпар — бебаҳодир бу расо:
Грузияда етти йилча қилгандир хизмат,
Ё қандайдир генерал блан у юборилган,
Кишилардан аллакимни пусиб гум қилган албат,
Беш йил камарбасталикда юриб, ниҳоят,—
Бўйнидаги орденни олабилган.

Арбенин

Сиз янги ошналарнинг биласиз миридан сирини!

Қиморбозлар (қичқирадилар).

Казарин, Афанасий Павлович, келинг буёни!

Казарин

Бораман

(Сохта ачиниш блан).

Хиёнатнинг ёмон ўрнаги бу чин!

Ха, ха, ха, ха.—

1-нчи пул тикучи

Илдамоқ.

Казарин

Не бало бўлди, сурон?

(Қиморбозлар орасида суҳбат қизиб кетади, кейин улар тинчийдилар. Арбенин князь Звездични кўриб қолади-да, унинг олдига келади).

Арбенин

Князь, бунда нетасиз? Биринчи мартаба-а?

Князь (ёқинқирамасдан)

Худди шу саволни мен бермоқчийдим сизга-да.

Арбенин

Балки жавобингизнинг мен олдини оларман:
Мен бунда кўпдан таниш; бир вақтлар кўп
кўрганман.

Ҳаяжондан юрагим титраб, данг қотиб,
Бахт ғилдирагининг бунда айланишини.
Биров арши-а'лода. Бировни янчар босиб,
Мен билмасдим ҳасадни, билмасдим ачинишни:
Юраги умидларла, ҳисларла тўлиб тошган,
Лекин ҳаёт илмида тамом гумроҳ адашган
Кўп ёш йигитчаларни учратганман бу ерда...
Севгида авжланарди руҳларининг ёлқини;
Кўзим олдида ҳалок бўлишди улар эрта;
Янадан кўрмак насиб бўлибди менга бун.

Князь

(та'сирланиб унинг қўлидан тутди).

Мен бойбердим.

Арбенин

Кўраяпман — Хўш? Сўнгги чора ўлимми?

Князь

О! Алам қилди менга.

Арбенин

Фақат икки чора бор:
Бутунлай ўйнамаслик учун қасам'ёд этмак:
Ё бўлмаса, шу топда яна ўйнамак керак.
Аммо бу ерда ютмоқ учун жазм айласангиз,
Ҳар нарсадан воз кечинг: қариндош, дўст, номус, ор
Сиз совуққонлик блан бутун исти'додингиз,
Руҳингизни синанг-да, салмоқлаб кўринг роса:
Ҳар заррасин, текширинг, ётнинг, танишнинг бутун
Ҳисларин, фикрларин юзларида ҳар даф'а
Жуда равшан сезишга одатланинг — бу мумкин.

Қўлларни машққа солинг йилларча; ҳарнимадан
Жирканинг: майли, инсон ё табиат қонуни.
Кундуз ўйланг, тун ўйнанг, ёзғирманг қийналаркан,
Токи дардларингизнинг билинмасин тутуни.
Маҳоратда сиз блан тенг келучи бир одам
Ёнингизда бўлганда, омаднинг хижолатманд
Оқибатин ҳар онда кутиб қалтираманг ҳам,
Қизорманг бетингизга айтсаларки: «олчоқсан!»
(*Сукут. Князь унинг сўзини базўр эшитади ва безовта
бўлади.*)

Князь

Билмайман, бу аҳволда мен нима қилсам экан?

Арбенин
Нима истайсиз?

Князь

Балки бахт.

Арбенин
О, бунда йўқ бахт!

Князь

Ютқиздим бор-йўғимни!.. Кенгаш беринг менга
шахт.

Арбенин

Мен маслаҳат бермайман.

Князь

Хўп, мен ўлай...

Арбенин (*бирдан унинг қўлидан ушлайди*).

Тўхтангиз
Менга беринг ўрнингиз. Сиз ёшсиз,— мен бир замои
Ёш эдим, сиз сингари йўқ эди ҳеч тажрибам,
Яна сиздек гердайган эдим, диққатсиз беғам,

Ва агар меним...

(Тўхтаб қолади.)

Биров йўлим тўсса эди...

У он...

(Князьга қаттиқ тикилиб қарайди)

(Товушини ўзгартириб)

Сиз дадил бўлиб қўлни беринг — яхши фол,
Бошқасила ишингиз бўлмаса ҳам бемалол!

(Стол олдига келади, унга жой берадилар.)

Бу мискинга беринг йўл:

Синамоқчимап, тақдир менга қандай боқаркин,

Бугунги ошиқлари учун тақдир бериб қўл,

Тингламасмикан эски қулининг зорин!

К а з а р и н

Чидамадинг... туташди эски ўт, ғайрат

(Секингина)

Ишқилиб расво бўлиб қолма уятга,

Эски қиморбоз блан ўйнамоқ ғоят

Қийин эканини яхши исботла.

Қ и м о р б о з л а р

Марҳамат, жойининг тўри сизники,— сиз хўжайин.

Бизлар меҳмон

1-нчи пул тикучи *(иккинчининг қулоғига)*

Эҳтиёт бўл — катта оч энди кўзни!...

Бу Ванька — валадни ҳеч та'бим ёқтирмас локин,

Туз блан уриб қўяр мендаги тузни.

(Уйин бошланади; ҳамма одам столга ёпирилади,

ба'зан ҳархил садолар эшитилади, бундан кейинги

суҳбат давомида кўп кишилар хафаланган ҳолда

столдан узоқлашадилар).

(Шприх Казаринни сахнанинг олдига олиб чиқади).

Ш п р и х *(қувлик блан)*

Иш каттами, ҳаммаси ғуч бўлишди бир жойга,

К а з а р и н

Та'зирларин берар у, эсдан чиқмас бир ойча!—

Ш п р и х

Уста экан-да!

К а з а р и н

Уста эди.

Ш п р и х

Эди? А ҳозир...

К а з а р и н

Ҳозирми?

Бой, уйланди, бўлиб қолди улуғвор;
Қўзичоқдай ювош боқар,— ҳали ҳам бўриботир...
Менга дерларки: инсон табиатин ўзгартар,
Ва тарки одат қилар.— Буни дегучи аҳмоқ;
Борсин, фаришта бўлиб кўринсин — жуда дилдэр,
Лекин дилида шайтон маскан қуради ҳар чоқ.
Дўстим сен гарчи

(елкасига қоқиб)

Унинг олдида чақалоқсан

А сенинг ҳам ичингда шайтонча қур-
миш маскан.

(Икки қиморбоз ўзаро қизгин сўзлашиб, яқинлашади)

1-нчи қиморбоз

Ахир, сенга айтдим-ку.

2-нчи қиморбоз

Нетмак керак, биродар,

Юз бермади шекилли омади қурғур.

Ишлатмадимми ҳийла — йўқ, ҳаммасин баравар

Уйлаш ҳам уят бўлур...

К а з а р и н *(яқин келади)*.

Жаноблар, қалай, ёки кучингиз етмади? а?

1-нчи қиморбоз
Бизнинг Арбенин моҳир,

Казарин
Ҳа, жаноблар, сиз нима!
(*Стол атрофида қиморбозлар орасида ҳаяжон.*)

3-нчи пул тикучи
Шундай қилиб, юз мингни қамрар у нокас.

4-нчи пул тикучи (*четга*).
Юлиниб қолар ҳали...

5-нчи пул тикучи
Кўрармиз.

Арбенин (*ўрнидан туради*)
Етар, бас!
(*Олтинларни олиб нари кетади. Бошқалар стол олдида қоладилар. Казарин ва Шприх ҳам стол олдида. Арбенин индамасдан князьни қўлтиқлайди ва пулларни беради; Арбениннинг ранги ўчган.*)

Князь
Аҳ, мен унутмасман буни ҳечқачон...
Қутқордингиз ҳаётимни.

Арбенин
Ақчангизни ҳам.

(*Ачиқ киноя блан*).
Тўғриси, ҳал этиш эмасдир осон.—
Булардан қай бириси азиз ва кўркем.

Князь
Сиз мен учун жуда зўр хизмат қилдингиз.

Арбенин

Ҳечбир.

Тасодифан шод бўлиб, отилдим ҳаяжонга,
Яна суронла тўлди ақлим, кўкрагим ҳозир;
Мен ўйинга ўтирдим — сиз кирган каби жангга.

Князь

Ютқизаолардингиз...

Арбенин

Мен... йўқ!.. Ўтиб кетгандир у тотли кунлар
изсиз —
Бари ҳам менга равшан... барча нозик йўлларин
Биламан... шу сабабдан тарх этдим ўйинни чин.

Князь

Миннатдорчилигимдан нечундир тортинасиз.

Арбенин

Чин сўз шуки, мен бунга тоқат қилмайман ҳаргиз.
Ҳечкимга бурчлимасман ҳеч жиҳатдан ҳаётда.
Мен бировга яхшилик кўрсатган бўлсам агар,
Унга мухлис бўлганим учун эмас албатта;
А анчайин бу ишни билмаганман бир зарар.

Князь

Мен сизга ишонмайман.

Арбенин

Ишонинг деб айтар ким!

Аллақачондан буён бу бўлмиш менга одат.
Ҳавсала бўлса эди риёкорлик қилардим...

Қўйинг бу гапни чўзиш учун сра йўқ ҳожат...

(Бироз сукут қилиб)

Ёмон бўлмас айрилсак, сизга ҳам ва менга ҳам.
Бугун байрам экан-ку, ростданам маскарад бор.
Энгельгардтнинг уйида...

Князь

Бор — ҳа.

Арбенин

Борамизми?

Князь

Мен тайёр.

Арбенин (четга қараб).

Дувурда ором олғум.

Князь

Унда аёллар... ажойиб...
Айтарларки, у ерда бўлармиш ҳатто...

Арбенин

Айтаверсинлар бизга нима даҳли бор, аммо?
Ниқоб остида барча амал — мансаб баравар,
Ниқобда на руҳ, на-да унвон бор — ёлғиз бир тан.
Чехраларни ниқоблар яширган бўлса агар,
Ҳисларнинг ниқобини дадил кўтарадилар...

(Кетишади)

Учинчи чиқиш

Арбенин ва князь Звездичдан ташқари, ҳалигилар.

1-нчи қиморбоз

Ҳайтовур йиғиштирди ўйинни... у жуда бало...

2-нчи қиморбоз

Эс-ҳушингни йиғгунча вақт берса-чи лоақал,

Хизматкор (киради)

Тайёрдир кечки таом...

Х ў ж а й и н

Афандилар, борайлик,
Ютқизиқ дардин босар шампанское сал-пал.
(Кетадилар)

Ш п р и х (ёлғиз).

Мен учрашмоқ истайман Арбенин блан..
Кечки таомни текин тушириш ҳам бир орзу.

(Бармоғини пешонасига қўйиб.)

Бунда овқатланаман... у-буни ўрганаман.
Кейин орқаларидан маскарадга тез учув.

(Ўз-ўзича фикр қилиб чиқиб кетади.)

И Қ Қ И Н Ч И С А Х Н А

Маскарад

Б и р и н ч и ч и қ и ш

Маска, Арбенин, сўнгра князь Звездич
(Оломон сахнада уёқ-буёққа юриб туради; сўл ёқда канапе-
курси.)

А р б е н и н (киради)

Қидираман бекорга ҳарвақт ўйин-тамошо,
Қаршимда чувиллайди турли оломон..
Юракни муз қоплаган, хаёл ухлар доимо:
Булар бари менга ёт, мен ҳам уларга ётман!

(Князь эснаб яқин келади.)

Мана бу кунги насл,
Мен бўлсам шундай ёшда кезардим хомушона?
Хўш, князь? Рост келмабсиз бирорта можарога?

К н я з ь

Нима қилай, юраман бир соатдир муттасил!

А р б е н и н

А! Сиз истайсизки бахт келсин-да, бошга кўнсин!
Янги қилиқ.. тарқатиш керак дунёга шитоб.

Князь

Ҳамма ниқоб бема'ни...

Арбенци

Йўқдир бема'ни ниқоб:

Сўзламаса у сирли, тилга кирса... дилбар чин.
Ниқобнинг сўзларига дадил бераоласиз —
Табассум, нигоҳ — майли нима хаёл яратав.

Мана, сизга бир мисол, уён бир зум боқинги:
Сарв қад турк хотини... у қандай асл виқор
Блан жилваланади... гавдаси қандай тўлғун!
Кўкраги қандай эркин, ҳирс блан олар нафас!
Сиз биласизми уким бўлиши мумкин?
Балки, мағрур графиня, ё князь хоними — бас,
Улфатчилик париси... маскараднинг юлдузи.
Яна бу эҳтимолки, шу гўзал нақ эртага
Оқшомда қошингизга келар ярм соатга.
Ҳарҳолда сиз кўрмайсиз бундан ҳеч зарар сўзи.

(Кетади).

Иккинчи чиқиш

Князь на маска кийган аёл.

(Бир домино¹ яқин келиб тухтайди; князь уйга ботган ҳолда туради.)

Князь

Бу гаплар тўғри, — лекин айтиб бермоқ кўп осон...
Броқ, мен ҳали ҳам эснаб тураман...
Лекин ана биттаси келмоқда... тангри, раҳм эт!
(Бир маска айрилиб, князьнинг елкасига уриб.)

Маска

Биламан...

Сени!

¹ Домино — маскарадада кийиладиган махсус кенг кийим.

Князь

Афтидан, кўп оз биласан, жонон!

Маска

Нотўғри ўйладинг — маълумдир менга бу ҳам.

Князь

Бу ҳолда мендан кўра, сен бахтлироқ экансан...

(Масканинг тагидан қарайди.)

Лекин хато қилмасам агар,
Бунинг оғзи гунчадай нафис ва дилбар,

Маска

Сенга ёқсам яхшилик чиқмас чамаси.

Князь

Кимчун?

Маска

Биздан биримиз учун.

Князь

Очиқ эмас сабаби.

Сен кароматинг блан мени кўрқитолмайсан,

Гарчи мен бўлмасам-да, жиллаям айёр,
Биламан кимлигингни...

Маска

Демакки сен биласан,

Бизнинг суҳбатимизнинг оқибати не бўлар.

Князь

Бироз сўзлашамиз-да айриламиз.

Маска

Чин гап-а?

Князь

Мен ўннга-ю, сен чапга...

М а с к а

Лекин сен-ла атайлаб учрашиш, сўзлашишчун
Бу ерга келган бўлсам — шу вақт сўзларинг урин:
Аmmo сенга айтсам-ки, нақ бир соатдан кейин,
Умрбод унутмайман — деб қасам ичасан чин;
Менинг оғзимдан фақат биргина «хайр!» деган
Сўзни эшитмоқ учун ҳаётингни бутунлай
Менга бағишламоққа хурсандлигинг айтасан.
Вақтики, мен нишонсиз учарканман шарпадай!

К н я з ь

Ақлли маскасан-ку — жуда эзмасан аммо!
Мени танисанг агар, айтчи кимман, ажабо?

М а с к а

Сен! Тутуриқсиз, даҳрий, худком, ахлоқи бузуқ,
Худбинг ёвуз — шу блан ожиз бир инсон;
Сендагина акс этмиш бутун бир замон,—
Бу кунги асрки, у порлоқ, лекин бўш, қуруқ.
Тўлғун ҳаёт қидириб эҳтиросдан қочасан.
Ҳаммани қамрамоқчи, бўлолмасдан фидойи;
Ғурурсиз, қалбсизлардан нафрат қиласан чоғи.
Броқ, ўзинг шуларнинг қўлида ўйинчоқсан.
О! Мен биламан сени...

К н я з ь

Бу менга жуда мақбул.

М а с к а

Қилгансан кўп ёмонлик.

К н я з ь

Эҳтимол, беихтиёр.

М а с к а

Қим билади! Аёл ҳеч сенга қўймаса кўнги —
Яхши эди мен кўпдан бу нарсадан хабардор.

К н я з ь

Ахтармайман муҳаббат.

М а с к а

Ахтаришни билмайсан.

К н я з ь

Ахтариб зерикдим фақат.

М а с к а

Агар қаршингда жонон
Пайдо бўлса: сен меним! — деса агар ногихон,
Сен шунда ҳам парвосиз, ҳиссиз қолабиласан?

К н я з ь

Лекин у кимдир, ахир? Бир гоё, албатта, ул.

М а с к а

Йўқ, аёл у... Хўш, кейин иш қалай бўлур дегил.

К н я з ь

Хўп, қани кўрсат уни, келсин қошимга ладил.

М а с к а

Каттароқ кетдинг — сўзни ўзинг ўйлаб кўр буткул!

(Бирмунча вақт сукут)

У талаб қилмайди ҳеч на оху воҳ, на карам,
На кўзёши, на ўтинч, на ёлқинли арзиҳол...

Лекин у кимдир... — буни суриштирмаслик учун,
Ҳар бобда чурқ этмаслик учун ичасан қасам.

К н я з ь

Мен қасам'ёд этаман икки дун'ё ҳақиға,
Виждоним гувоҳ бутун.

М а с к а

Қара, борамиз энди!
Унутма, орамизда ҳазил-ҳузил йўқ сра...

(Қўлтиқлашиб кетадилар.)

Учинчи чиқиш

Арбенин ва икки маска
(Арбенин эркак маскани қўлидан судраб келади.)

Арбенин

Жаноб, менга дедингиз шундай нарсалар,
Ки уларга тоб бериш учун ҳеч виждон
Рози бўлмайдилар бир он....
Сиз биласизми, мен ким?..

Маска

Ким бўлгансиз — биламан.

Арбенин

Олинг ниқобни — олинг шу тезда!
Ҳар номусдан ҳолидир ҳаракатингиз!

Маска

Нима бўпти! — маскадек юзим сизга белгисиз,
Узим ҳам кўрмоқдаман сизни биринчи даф'а.

Арбенин

Ишонмайман! Пешундир мендан жуда кўрқасиз.
Аччиғланиш уятдир. Кўрқоқсиз, тез йўқолинг.

Маска

Хайр, лекин кўрарсиз,
Шу кечаси офатга йўлиқасиз, шайланинг.

(Оломон орасига кириб йўқолади.)

Арбенин

Тўхта... йўқолди... ким у? Манов ташвишнй худо
юборибди. — Қандайдир қуён юракли душман,
Менда бунақаларнинг ҳисоби йўқдир асло,
Ха, ха, ха, ха! Яхши бор, дўстим, оқ йўл тилайман...

Тўртинчи чиқиш

Шприх ва Арбенин
(Шприх пайдо бўлади). (Қанапеда маскали икки аёл ўти-
ради, кимдир келиб, безовта қилади; қўлидан ушлайди... Бир
аёл куч блан ажралиб кетади, билгузуги тушиб қолади.)

Шприх

Евгений Александрич, кимни судрагандингиз,
Сра раҳм қилмасдан?..

Арбенин

Мен дўстим блан
Ҳазиллашдим анчайин.

Шприх

Албатта, ҳазилингиз —
Ҳазил бўлиб тушмади. — У сўкиб кетди кейин.

Арбенин

Кимга? /

Шприх

Ҳа, бир маскага.

Арбенин

Қулофингиз кўп сезгир.

Шприх

Эшитмаган нарсам йўқ, аммо сукут қиламан,
Узгаларнинг ишига сра тикмайман тумшуқ.

Арбенин

Бу — аён:

Демак билмас экансиз... қандай ёмон!
У ҳақда...

Шприх

Қай тўғрида?

Арбенин

Ҳазиллашаяпман, йўқ, йўқ...

Шприх

Айтингчи...

Арбенин

Дейдиларки хотинингиз таннозмиш...

Шприх

Хўш нима бўпти?

Арбенин *(Товушини ўзгартиб).*

Сизга борарми у мўйловдор?
(Бир қўшиқни ҳиргойи қилиб жўнайди.)

Шприх *(ёлғиз).*

Нафасинг қурсин сенинг, шошмай тур йўлдан

озмиш,

Мендан куласан... ўзинг бўлурсан гўсхўр номдор.

(Оломон орасига кириб йўқолади.)

Бешинчи чиқиш

1-нчи маска *(ёлғиз)*

(1-нчи маска ҳаяжонланган ҳолда тез киради ва каванега ташланади.)

1-нчи маска

Аҳ!.. нафасим бўғилди... кўп югурди орқамдан,

Нима бўларди агар маскани олса... йўқ, у

Мени танимади ҳеч... гумон қиларми зотан —

Киборлар оламида ҳарким диққат ва туйғу

Блан боқиб, танг қолган бир аёл шавқ ичида

Унга қаттиқ ёпишсин. бир-икки лаззатли он

Бахш этишлиги учун унга ёлворсин; сра

Муҳаббат талаб қилмай, истасин шафқатгина,

Дангал десин: мен сенинг! — бўлмас бундақа гумон.

Бу сирдан абадиян у воқиф бўлмас.

Майли... мен истайман... лекин шундай бир ҳавас

Бордир унда: эслалик учун қандай бўлмасин
Бир нарса... узук тилар... жуда хатарли ложин!

(Ерда ётган билагузукни кўриб, олади.)

Бахтни қара. Худойим — олтин билагузукни
Кимдир йўқотган... унга бераман — кўп саз! буни...
Билагузук блан мени қидирақолсин.

Олтинчи чиқиш

1-чи маска ҳам князь Звездич
(Лорнет тутган князь шошиб-пишиб келади.)

Князь

Худди ўша аёл.
Минглаб хотин ичида энди уни танийман,
(Канапега ўтиради ва унинг қўлини ушлайди.)
О! энди қочолмайсан.

Маска

Сиздан қочмоқлик маҳол,
Не истайсиз?

Князь

Сизни кўрсам...

Маска

Қизиқ фикр айтасиз!
Мен сизнинг қаршингизда.

Князь

Бу жуда ёмон ҳазил!
Сенинг мақсадинг ҳазил, меники бошқадир, бил...
Бенуқсон жамолингни очмасанг менга ҳозир,—
Бу алдамчи ниқобни юлиб оламан, ахир;
Мен куч блан...

М а с к а

Тушунинг, эркалар надир...
Кўнглингиз қониқмайди... сизни севганим
Кифоя қилмас сизга! бўлсангиз менга ҳоким;
Хўрламоқ учун сизга меним номусим керак,
Балда, ёки сайлда менга дуч келган чоғда,
Дўстларингизга қизиқ бир можаро, бир эртақ
Айтиб берурсиз шунда уриб қаҳқаҳа;
Уларда қолдирмаслик учун асло бир гумон
Секин дейсиз: ана у... кўрсатасиз ўшал он.

К н я з ь

Товшинг эсимда қолар.

М а с к а

Бу қизиқ гап ҳаммадан!
Шундай товуш-ла сўзлар юзларча хотин;
Уларга айтиб кўринг — уялтиришар локин;
Шундай қилсалар ёмон бўлмасди зотан!

К н я з ь

Лекин бахтим тўқисмас.

М а с к а

Бу тўғримикан, қайдам...
Мен ниқобни юзимдан олмаганимга
Балки, худога шукур қилажаксиз дамба-дам.
Эҳтимол, кампирдирман, ҳунукдирман... афтимга
Қараб жуда жирканган бўлар эдингиз.

К н я з ь

Қўрқитмоқ бўласан ҳам.
Аммо гўзаллигининг билдим бир четин ёлғиз,
Қолган жиҳатларини билмасдан борми илож.

М а с к а (кетмоқчи бўлади).

Мангуликка алвидо!

Князь

О, бир нафас тур яна!
Бермайсанми ҳечнима менга ёдгорлик учун?
Сенда ҳеч раҳму-шафқат йўқ бу телбага?

Маска (икки қадам чекиниб).

Ҳақлисиз, ачинаман — билагузугимни олинг!
(Билагузукни ерга ташлайди, уни князь ердан олгунча, маска оломон орасида ғойиб бўлади.)

Еттинчи чиқиш

Князь, ундан сўнг Арбенин.

Князь

(кўзлари блан маскани беҳуда қидиради).

Тоза ўсал бўлибман... ақлдан озиш мумкин...

(Арбенинни кўриб қолиб.)

А!

Арбенин (ўйга ботган ҳолда келади)

Ким экан у ачкиқ сўзли пайғамбар...
Мени таниб қўйсин у... бу эмас ҳазил-ўйин...

Князь (яқин келиб).

Сизнинг у эски сабоқ иш берди ушбу сафар.

Арбенин

Қалбдан хурсандман.

Князь

Броқ бахт ўз қаноти блан
Учиб хелди қошимга

Арбенин

Бахт ҳамиша шундайдир.

Князь

Мен энди ушлаб олиб, иш битди, деганимла
Тўсатдан...

(Кафтига пуфлайди)

Буларнинг бари бир туш бўлмаса — нетай,
У чоқ аҳмоқлигимни бўйнимга олай.

Арбенин

Мен ҳечнарсга билмайман, баҳслашмайман
шунингчун.

Князь

Сиз қўймайсиз ҳазилни, дардга дармон йўқ бутун?
Барин сизга айтаман.

(қулоғига бирнеча сўз шивирлайди.)

Очилиб қолди оғзим!

Қув хотин чиқди қочди — маъна бу

(Билагузукни кўрсатади)

Тушдир гўёким.

Охири жуда ночор.

Арбенин *(кулиб)*.

Бошлашингиз чаккимас!

Қани бир кўрсатингчи... яхши билагузук экан,

Қаердадир шундайин кўрганман... сабр эт биров.

Йўғе, бу — мумкин эмас... мен унутган эканман.

Князь

Қайдан топаман уни...

Арбенин

Истаганингга ёпиш;

Бу ерда ундайлар кўп — мушкул эмас қидирмоқ!

Князь

У бўлмаса-чи агар?

Арбенин

Балки бұлур қулайроқ,
Аммо нимаси ёмон? Хаёл қилинг, муқаррар...

Қнязь

Йўқ қидириб топамаң денгиз қа'ридин уни,
Менда билагузуги.

Арбенин

Бир-икки айланамиз —
У агарда бұлмаса тамом аҳмоқ, бетамиз,
Изини олиб қочган бұлур кўпдан бир йўли.

УЧИНЧИ САХНА

Биринчи чиқиш

Евгений Арбенин (киради); хизматкор.

Арбенин

Мана оқшом базми ҳам ўтди — кўп суюнаман.
Жила бұлмаса ўзни упутиш керак бирон он.
Бутун шу қурама халқ, ва шу маскарад деган
Нарса менинг миямда ҳали ғувуллар ёмон.
Нималар қилдим унда, кулунч эмасмидир бу!
Мен кўп кенгашлар бердим жазман хушторга.
Билагузукларни қиёс қилдим, гумонсирадим...
Шоирлар каби хаёл сурибман бошқаларга...
Худо ҳақи, бундай роль: энди шу ёшим
Блан тўғри келмас-ку!

(Хизматкорга)

Қалай, уйга қайтмади бека ҳали ҳам?

Хизматкор

Йўқ-а.

Арбенин

Қачон келади?

Хизматкор

Соат ўн иккиларда
Қайтмоқчи эдилар.

Арбенин

Бирдан ошибди бир дам,—
Унда тунаб қолмасди — кечикарми шунчаям!

Хизматкор

Билмас камина.

Арбенин

Гуё билмайсан? — боравер — шамни
Столга қўй, чақирғум керак бўлганда сени.
(Хизматкор кетади; у курсига ўтиради.)

Иккинчи чиқиш

Арбенин (ёлғиз).

Тангри адолатлидир! Менинг ул ўтиб кетган
Кунларим гуноҳига жазо фурсати етган
Бўлмасин тағин, — балки бу кун мен бунга
маҳкум.
Бир вақтлар, бошқаларнинг хотинлари — бир
туркум —

Кутарди мени. Энди ўз хотиним кутамаи...
Гўзал маккораларнинг улфатида мен бекор —
Аблаҳона маҳв этдим ёшлигимни бир замон;
Кўп чоқлар мен севилдим, — ёлқинли эҳтироскор.
Мен ўзим бирини ҳам севмаган эдим бир ои.
Оқибатин билардим бошламай можарони,
Ўзгаларнинг қалбига уқдирар эдим мудом
Энага эртагидай муҳаббатнинг розини.
Бу ҳам бездирди қаттиқ, ҳаётдан олмадим ком!
Севмасликчун дунёда ҳатто бирон кимсани, —
Муқаддас ҳуқуқ фақат уйлашмак деган
Кўп ғалати кенгашии берган эди биттаси;
Ва мен бир хотин олдим, итоаткор, камсухан,
Ҳам гўзал эди, ҳамда назокатли бир дилбар,
Гуё бўғизлаш учун келтирганман алтарга —

У қўзичоқ сингари ювош эди — нақадар...
Унутилган туйғулар ичда уйғонди бирдан:
Улик қалбимга у чоқ мен назар солдим...
Кўрдимки, юрагимга унинг севгиси кирган,
Тилга ҳам олиш уят... даҳшатда қолдим!
Яна хаёлларим, яна муҳаббат
Бўш кўкрак фазосида тўлқинланади қаттиқ.
Мен қайтадан денгизга отилган синиқ қайиқ:
Қирғоқларга яна мен қайтаманми саломат?
(Уйга чўмади.)

У ч и н ч и ч и қ и ш

Арбенин ҳам Нина.
(Нина оёқ учида юриб киради ва орқадан келиб
эрининг пешонасидан ўпади.)

А р б е н и н

Аҳ, салом, Нина... Қалай, келдинг, ниҳоят!
Кўпдан келиш керакди.

Н и н а

Наҳот вақт шунча ўзган?

А р б е н и н

Мен бир соатдан буён кутаман сени,—

Н и н а

Жиддан?

Аҳ, мунча ёқимтойсан?

А р б е н и н

Уйлайсанки... аҳмоқ деб?

Уйда кутаверар у... а мен...

Н и н а

Оҳ, эгам! — нетай, менга ишқилиб
Ҳамиша зуғумлисан, зарда блан боқасан,
Ҳеч йўл блан кўнглингни олабилмайди ҳечким.
Менсиз бўлган чоқларда зерикасан қоласан,

Учрашдикми — войсайсан ҳарвақт бетиним!
Менга данггал айт буни: Нина, кибор ўчоғин
Тарк этгин, мен сен блан, ҳамда сен учун, —
Яшайман; нима учун бир эркак, қандай бўлмасин
Бўш, ма'носиз ва руҳан тамоман юпун,
Ва корсетга чўлганган бульварлар олифтаси,
Эртадан то кечгача сенга ҳамроҳ бўлади,
А мен эса бир кунда сенга бир нафасгина
Икки оғиз сўз айтишдан ўзга ҳаққим йўқ сра?
Бу саволга жавоб бер... мен ҳамиша

тайёрман —
Мен ўз ёшлигимни-да бир қишлоқда ёқарман,
Тарк эгарман балларни, ҳашаматни, модани —
Ва шу зериктиручи эркини, ўзгани.
Менга очиқ айтақол дўстга айтгандек... лекин
Нималарга учириб кетибди хаёл мени...
Фараз қилайлик сен мени севган ҳам бўл, шундайин,
Оз севасанки, ҳатто билмайсан рашик ҳисси не!

А р б е н и н (кулиб).

Нима қилай? Бепарво яшаш кирмиш одатга,
Рашик қилмоқлик ҳам кулунч бўлурди..

Н и н а

Албатта.

А р б е н и н

Жаҳлинг чиқаётирми?

Н и н а

Йўқ, ташаккур эгаман.

А р б е н и н

Сен қайғу чекмоқдасан.

Н и н а

Йўқ, мен фақат дейманки,
Мени унча севмайсан.

Арбенин

Нина?

Нина

Хўш, яна нима?

Арбенин

Қулоқ сол... бир тақдирнинг бизлар занжири била
Абадий-боғланганмиз... Эҳтимол, бу хатодир;
Бу тўғрида сен ва мен ўйласак бема'нодир.

(Тиззасига ўтқазиб, ўнади).

Сен ҳали ёшсан, жисман ва руҳан-да жувонсан.
Ҳаётнинг зўр китобин очиб ўқийсан ёлғиз.
Биринчи — бош варағин, қаршингда ётар чексиз
Бахт, қабоҳат денгизи.

Истаган йўлга ёнсан,

Умидвор бўл, орзу қил — кўп умидлар узоқда,
А кечмишда ҳаётинг эди покиза, оппоқ!

На ўз қалбингни ва на менинг қалбимни ҳеч чоқ
Билмасдан менга тушдинг — ишонаман севасан,
Лекин бола сингари, ҳислар блан иноқда,

Шўхлик қилиб, чуқур севасан, инонаман.
Аммо мен бошқачароқ севаман — кўп нарсани
Кўрганман, синаганман, ҳамма нарсани таниб,
Ҳамма нарсани билиб, англаганман, аксари
Севганман — лекин кўпроқ юрганман

нафратланиб.

Броқ, энг кўп тотганим — изтироб зарби!

Дастлаб орзу бепоён, сўнг баридан жиркандим.

Гоҳо мен ўз-ўзимни англамай ёндим,

Гоҳо англамади мени бу олам.

Танидим ҳаётимда ла'нат разолатини,

Ёпдим мен қучоғимнинг совуқ марҳаматини

Туйғулар учун, дунё бахт саодати учун...

Жуда кўп йиллар ўтиб кетди шу йўсин.

Меним бузуқ ва қабиҳ ёшлигим ҳаяжони

Блан оғуланган у кечмиш кунлар ҳақида,

Оғушингда ётаркан, учиб ул диёр сари

Қандай чуқур нафрат-ла қиламан муҳокама.

Қадрингни билмагандим — мен бахти шўр илгарил!
Лекин руҳни қоплаган муз қатламлари бутун,
Тезгина тушди кетди, гўзал олам кўкклами.
Кўзларимга очилди, мен қайта яшагали
Тирилдим — юрагимда яхшиликка кенг ўрин.
Лекин ба'зан қандайдир бир ёвуз руҳ янадан
Мени суриб кетади кечмишнинг гирдобига,
Сенинг сиркор товушинг ва юзинг офтобига
Тўсиқ бўлиб, ҳушимни учиради даф'атан.
Ўз ўзим-ла олишиб, оғир ўйларнинг юки
Остида қаҳрлиман, хафақонман тун-қуни.
Сенга тўқиниш блан чиркинлашдан кўрқаман,
Кўрқаман токи сени чўчитмагай нолалар,
Азоб блан юракдан юлинган оҳ-садолар,
Уша вақтда дейсанки: у мени севмас экан!
(Нина унга меҳр блан қараб, сочларини силайди).

Н и н а

Сен ғалати одамсан!.. Сен ўз ишқинг ҳақида
Ҳикоя қиларкансан сўзларни чертиб — моҳир.
Бошинг ҳам оловланар,
Фикринг жонли порларкан кўзларингда жимгина,
Шунда ҳарнима десанг ишониш эмас қийин;
Аммо кўпинча...

А р б е н и н

Кўпинча?

Н и н а

Йўқ, ба'зи вақтда лекин!

А р б е н и н

Юрагим жуда қари, сен эса жуда ёшсан,
Ҳисларимиз ҳамоҳанг бўлиши мумкин, аммо —
Эсимда бор, мен сенинг ёшингда экан
Ҳарнарсанга ишонар эдим мутлақо.

Н и н а

Сен бугун ҳам норози кўринасан... худойим!

Арбенин

О, йўқ... мен бахтиёрман, бахтиёрман... мен золим,
Ва тентак бўҳтончиман; ҳасадхўр, ўсал ёвуз
Оломондан узоқман, ва жуда узоқ,
Бахтиёрман... сен блан ҳозир — юзма-юз!
Қўл силтайлик ўтмишга! зулматли, оғир
У эски замон бизга абадий ясоқ!
Кўриб турибман, сени юбормиш менга халлоқ,
Самонинг мукофоти — қиймат баҳодир.

*(Нинанинг қўлини ўпади, нагиҳон бир қўлида
билагузукни кўрмайди, тўхтаб қолади, ранги ўчади.)*

Нина

Рангинг оқариб кетди, титрайсан... о, худойим

Арбенин *(ўрнидан сакраб туради)*.

Мен? ҳечқиси йўқ! қани иккинчи билагузук?

Нина

Йўқолган.

Арбенин

А! Йўқолган.

Нина

Нима бўлибди, жоним?

Бу бир фалокат эмас, қиймат бўлсайди тузук...
У йигирма беш сўмдан ортиқ турмаса керак.

Арбенин *(ўз-ўзича)*.

Йўқолган... Нега бу ҳол эсанкиратди мени,
Зимдан сўзлайди менга қандайдир шубҳа — гумон!
Наҳотки, у фақат бир туш бўлсаю, буниси
Менга десаки: уйғон!

Нина

Тўғриси айтсам, сенга тушунолмаймаман.

Арбенин

(қўлларини чалиштириб, қаттиқ тикилади).

Билагузук йўқолган?

Нина *(ранжиб).*

Йўқ, мен сизни алдайман!

Арбенин *(ўз-ўзича).*

Ўхшашлик-чи — ўхшашлик!

Нина

Тушурдим — тўғри гап шу

Мен уни каретада — қидирсинлар; буюринг;
Албатта мен тақмаган бўлардим агарда шу
Ҳодисани ўйлаган бўлсайдим бурун...

Тўртинчи чиқиш

Аввалгилар ҳам хизматкор

Арбенин *(чақиради, хизматкор киради).*
(Хизматкорга.)

Билагузук йўқолган.. сен дарров каретани
Ағдариш-тўнтариш қил.. тополмай қайтсанг сени
Шўрингни қайнатаман!..

(Нинага)

Меним номусим, бахтим

Устида сўз боради — билиб қўй буни

(Хизматкор кетади).

(Паузадан кейин, Нинага).

Агарда каретада топмаса уни?

Нина

Демак, у ҳолда, бошқа жойда йўқолган балким.

Арбенин

Бошқа жойда? Қаерда — биласанми?

Н и н а

Илк марта

Шундай хасис ва шундай қаҳрли кўринасиз;
Сизни тездан тинчитиш учун худди эртага
Буюртаман ўшандай яп-янгисин шубҳасиз.

(Хизматкор киради)

А р б е н и н

Хўш, нима? Тез жавоб бер...

Х и з м а т к о р

Бугун каретани роса титдим-да...

А р б е н и н

У ерда тополмадинг!

Х и з м а т к о р

Топилмади-я.

А р б е н и н

Билардим буни... жўнайвер...

(Нинага ма'нодор қарайди).

Х и з м а т к о р

Маскарадда йўқолган чиқар, албатта.

А р б е н и н

А! Маскарадда! Сиз ҳам бўлдингиз маскарадда?

Б е ш и н ч и ч и қ и ш

Аввалгилар, хизматкорлардан бошқа

А р б е н и н *(хизматкорга).*

Жўна!

(Нинага)

Бунн илгарироқ айтсангиз нима
Бўлур эди сиз учун — у ҳолда сизни олиб
Борар эдим, қайтишда келардик биргалашиб,
Бу иш шарафимизга лойиқ бўларди пича.
Мен на қаттиқ терговим, на сохта назокатим
Блан сизга мони'лик қилмас эдим ҳечқачон...
Сиз ким блан бўлдингиз?

Н и н а

Сўрангиз одамлардан;
Улар айтишар барин, ҳатто қўшиб чатишар.
Улар тушунтиришар барчасини бирма-бир;
У ерда кимлар бўлди, ва сўзлашдим ким блан,
Мен кимга эсдалик деб билагузук берибман.
Маскарадга ўзингиз бормасангиз-да, ахир,
Юз мартаба яхшироқ билажаксиз — қолмас сир.

(Кулади)

Худо ҳаққи — кулгили, жуда кулгили!
Арзимаган нарсага жанжал ва сурон —
Уят эмасми, гуноҳ эмасмикин бу.

А р б е н и н

Ишқилиб, сўнгги кулги бўлмасайди бу ханданг!..

Н и н а

О, агар талвасангиз давом этаркан яна,
Бу нарса сўнгги кулги бўлмас албатта.

А р б е н и н

Эҳтимол, ким билади...
Кулоқ сол, Нина! Сени шундай поёнсиз, қизгин
Ва инсонга хос севги кучи блан ёниб, чин
Севаман — бу, албатта, мени кулги қилади.
Ажабланарликми бу? ўзгаларнинг дун'ёда
Миллионлаб мақсадлари, умидлари бор экан,
Бир кўпларининг эса бойликлари зиёда,
Ба'зилар илму-фанга шўнғиб кетган тамоман.

Бири мансаб, орденлар ёки шуҳрат қозонар,
Бири улфатчиликка, ҳангомаларга учар,
Бири саёҳат қилар, бири завқёб қимордан...
Кездим қимор ўйнадим, бебош эдим чалишдим,
Дўстлар ортдирдим, тотдим ишқнинг макрини ёрдан,
Мансабпараст бўлмадим, шуҳрат блан олишдим.
Бой ҳам бўлсам, йўқсул ҳам эзарди хафақонлик.
Қайга борсам у ерда кўрдим фақат ёмонлик,

Гурурим зўр ҳеч ерда унга эгмадим гардан.
Ҳаётдан менга қолган бутун бойлик ёлғиз сан:
Ожиз ниҳол бўлсанг-да, гўзалсан фариштадан:
Ишқинг ва табассуминг, кўзинг, нафасинг бари
Мен инсонман, уларнинг бўлсам ёлғиз соҳиби.
Улар бўлмаса, менда қолар, на бахт, на юрак,

На туйғулар қолади, на борлиқ ва на истак!
Аmmo алданган бўлсам... алдаган бўлсанг агар...
Агар меним кўксимда бир илон шунча кунлар

Исиниб ётган бўлса,— ишнинг ҳақиқатини
Аниқ пайқасам агар... нозинг блан алданиб,

Бошқа бири орқадан қолса ҳақорат отиб!

Нина, менга қулоқ сол... руҳим азалдан локин
Қайноқдир нақ худди зўр лава сингари,
Ёрилмас экан ҳали — у қаттиқдир тош каби...
Лекин унинг тошқини блан дуч келмоқ ёмон!

У вақтда афв кутмагил, кутмагил сра —
Ўз кекямчун қонуннинг тушунмайман гапига.

Мен ўзим кўзёшисиз, ачинишсиз, бегумон,
Узаман ҳаётимиз — кўз юмамиз иковлон.

*(Нинанинг кўлидан тутмоқчи бўлади, у четга
сачийди.)*

Н и н а

Яқин келма... о, мунча даҳшатлисан!

А р б е н и н

Шундайми?

Даҳшатли? Йўқ, ҳазилинг, мен бўлганман масхара!
Ҳа, кулинг, кулинг... нечун мақсадга етиб, яна
Рангингизни ўчириб, қалтирайсиз? қани у
Қизгин хуштор, қаерда маскарад ўйинчиги,—

Қани, марҳамат қилиб, буёққа келсин.
Жаҳаннам азобини тотдирдингиз бир йўли —
Ёлғиз у етишмасдан турибди лекин.

Н и н а

Ҳа, ҳа, шундай экан-да ундаги гумон!
Биргина билагузук сабабли шунча ғавғо;
Ишонингки, сизнинг бу ҳаракатингиз — ёмон,
Бунга менгина эмас, кулади бутун дунё.

А р б е н и н

Ҳа! Кулинг, масхараланг, ер юзи аҳмоқлари,
Беғам, беташвиш лекин аянчли эрлар, мен ҳам
Бир вақтлар алдар эдим сизни дамба-дам,
Ҳолбуки яшайсизлар, авлиёлар сингари,
Жаҳнатда... ҳайҳот! Лекин меним жаннатим инон
Ҳам кўк, ҳам ер жаҳнатим эдинг, алвидо!
Хайр, ҳаммаси аён.

(Шинага)

Кет, йўқол, йиртқич ҳайвон!
Мен аҳмоқ ўйладимки, қайғудан та'сирланар,
Меним қаршимда дарҳол сирларни бир-бир очар,
Тавба қилар... яна тиз чўкиб бўлар пушаймон?
Тўғри, мен юшар эдим кўрсам агар.
Бир қатра... бир қатра кўзёши... йўқ! кулги бўлди
жавоби.

Н и н а

Билмайман, ким қасд этди менга бўҳтон этмоққа,
Мен афв этаман сизни, қалбимнинг йўқ гуноҳи;
Ачинаман, мен ожиз гарчи сизга ёрдамдан,
Сизни юпатиш учун ёлғон сўзлайолмайман.

А р б е н и н

О, сўзлама... мен сендан ўтинаман... бас етар...

Н и н а

Лекин қулоқ сол менга... мен гуноҳсиз, соф
Майли мени жазолар тангри — тингла...

Арбенин

Бу жавоб
Қандай бўлишлигини мен ёддан ҳам биламан.

Нина

Пичингла —
Кинояларни тинглаш оғир... Севаман.
Сени, Евгений.

Арбенин

Хўп, тан бермасдан бўлмас.
Э'тирофнинг вақти-я...

Нина

Сен тингла, ёлвораман;
О, тангрим, ахир, ўзинг нима истайсан?

Арбенин

Қасос!

Нина

Кимдан қасос олмоқчи бўлдинг?

Арбенин

О, келар фурсат.
Тўғриси, менга у чоқ ҳайрон қоласиз.

Нина

Менданми қасос... ахир, нечун имирсилайсан?

Арбенин

Қаҳрамонлик сизга ярашмас фақат.

Нина (*жирканиш блан*).

Ахир, кимга?

Арбенин

Сиз кимчун ташвиш тортасиз?

Н и н а

Яна кўпми кўраман шундай дақиқаларни?
О бас қил, сен ўзининг бу рашкчилигинг билан
Мени ўлдиражаксан... мен ўтинччи билмайман,
Сен ўжар, инодчисан... аммо шунда ҳам албат
Мен сени кечираман.

А р б е н и н

Беҳуда ғайрат!

Н и н а

Броқ, тангри мавжуд... у кечмас.

А р б е н и н

Ачинаман!

(Нина йиглаб чиқиб кетади).
(Арбенин ёлғиз)

Аёл деган мана шу! Сизнинг ҳаммангизни ҳам
Барча ноз-итобингиз билан кўпдан буён,
Ожиз бир идрок менинг бўлмиш экан насибам,
Олган сабоқлар учун ҳақ тўлайман каттакон!
Уйлаб қарасанг, меним нимами севиш мумкин?—
Важоҳатим, товушим серзарда бўлган учун!..

(Хотинининг эшигига келиб қулоқ солади.)

У нима қилаётир:— кулмоқдадир, эҳтимол!

Ўўқ, йиглайди. (Кетатуриб.) Афсуски,
кечикди йиғи-малол!..

ИККИНЧИ ПАРДА

Б и р и н ч и с а ҳ н а

Б и р и н ч и ч и қ и ш

(Баронесса чарчоқ ҳолда креслода ўтиради.)

(Китобни ташлайди)

Б а р о н е с с а

Уйлаб қара: яшашнинг ма'носи борми? Ҳарчоқ
Бошқаларнинг хулқиға яхши кўриниш, кейин
Ҳамиша қул бўлиш-чун! Жорж Зандга берайлик ҳақ!

Бу кунги аёл нима? Эрксиз махлуқ, а нечун
Орзу-ҳавас, ҳирсларнинг фақат бир ўйинчиғи!
Кибор ҳукмига тоби' ва шунда ҳимоясиз,
Ҳисларнинг ёлқинини яшириш, ёки уни
Кўркам гуллаган пайтда бўғиш керакдир ожиз.
Аёл нима? Уни ёш чоғидан назр каби
Четга чиқарадилар манфаат — фойда учун,
Айблашади ўзига бино қўйган деб,
Узгаларни севмакка йўл беришмайди бутун.
Унинг кўксига ба'зан эҳтирос тошар-қайнар,
Қўрқувни ва идрокни, фикрларни қувади.
Кибор ҳоқимиятин унутиб бири агар
Орзуларнинг ниқобин тушуриб, майли сари
Берилмак истар экан бутун юраги блан —
У вақт — алвидо' бахтга, оромга — кеч баридан!
Киборлар бор... уларда сир билиш одат эмас!
Афтга — либосга қараб, виждон, айбини ўлчар,
Ташқи назокатларни хўрлашга у чидамас,
Ва энг қаттиқ жазолар!..

(Уқимоқ истайди.)

Йўқ, мен ўқийолмайман... бутун шу мулоҳаза,
Андишалар мени зўр тўлқинлатди — қўрқаман.
Ундан бир душман каби... бўлиб ўтган воқиа
Эсга тушса, ўзимга ҳайрон қоламан.

(Нина киради.)

Иккинчи чиқиш

Нина

Ченада сайр этаркан, ҳузурингга
Кирсам деган фикр келди, топ amour¹.

Баронесса

C'est une idée charmante, vous en avez toujours².

¹ Дилбарим.

² Ҳамма вақт сизнинг фикрингиз гўзал бўлади.

(Ўтирадилар.)

Шамол ва қаттиқ совуқ бўлишига қарамай,
Аввалгидан кўра тусинг бугун синиққан
Ва кўзларинг қизарган — бу йиғидан бўлмагай?

Н и н а

Кечаси уйқум қочди — ҳам мен бугун хаста ҳол.

Б а р о н е с с а

Докторинг яхши эмас — сен бошқа бир доктор ол.

У ч и н ч и ч и қ и ш

Князь Звездич киради

Б а р о н е с с а (*совуққина*).

Аҳ, князь.

К н я з ь

Бизнинг дала сайлимиз бузилган — бу тўғрида мен
Кеча бўлган эдим хабардор.

Б а р о н е с с а

Князь, ўтиришинг сўрайман.

К н я з ь

Бу сизни, қайғуртирар
Деб ҳозир баҳслашгандим, — та'сир қилмабди бир
оз.

Б а р о н е с с а

Тўғри, афсусланаман.

К н я з ь

А мен хурсандман беҳад,
Йигирма боғ сайлидан яхшидир бир маскарад.

Н и н а

Маскарадда иштирок қилдингизми сиз кеча?

Князь

Бўлдим.

Баронесса
Қандай кийимда?

Нина

У ерда кўп эди...

Князь

Ҳа, мен ниқоб орқали
У ерда хонимлардан танидим анчасини.
Албатта, ясанишга сизлар ҳар вақт ҳаваскор.

(Кулади.)

Баронесса (қизгин ҳолда).

Князь, сизга билдириб қўйишим керак экан —
Бу бўҳтоннинг ҳечқандай жойи йўқ куладиган.
Ўз қадрини билган хотин у ерга қандай борар,
Маълумки, унда бўлур ҳархил қурама авом,
Шилқимлар ундагина қутирар тамом
Таниш хавфи ҳам бор,— сизга уялмак даркор.
Бунга ўхшаш сўзлардан воз кечмак керак.

Князь

Сўздан қайтолмасам-да, лекин мумкин уялмак.
(Чиновник киради.)

Тўртинчи чиқиш
Аввалгилар ҳам чиновник

Баронесса

Қаердан келасиз?

Чиновник

Чиқдим ҳозир мен идорадан,
Ишингиз тўғрисида сўзлашай деб келаман.

Баронесса

Ҳал қилдингизми уни?

Чинovníк

Йўқ, аммо тез! Балки мен халақит бердим...

Баронесса

Ҳечбир...

(Дераза томонга бориб гаплашади.)

Князь *(четга).*

Арзи ҳол пайти етган!

(Нинага)

Мен бугун кўрган эдим сизни бир магазинда.

Нина

Қайсинда?

Князь

Инглизда.

Нина

Кўп бўлди?

Князь

Ҳозиргина.

Нина

Шуниси таажжубки, сизни унда танимапман.

Князь

Банд эдингиз...

Нина

Билагузук таплаш блан эдим банд.

(Редикюлидан билагузук чиқаради.)

Мана бунга мос қилиб...

Князь

Чиройлик билагузук.—
Бунинг бошқаси қани?

Нина

Йўқолган!

Князь

Чинданми-а?

Нина

Хўш, нима қизиғи бор?

Князь

Яширмайсизми,—

Қачон?

Нина

Уч кун бўлди, йўқ кеча, йўқ, ўтган ҳафтада.
Қачон йўқолганлигин билиб нетасиз.

Князь

Бир фикрим бор эди-да,
Анчагина ғалати фикр эҳтимол,

(Четга)

Хижолат чекмакда у — қалтисроқ тушди савол!
Уҳ, бу ойимчаларей!

(Нинага)

Уз ёрдамимни дарҳол
Сизга таклиф қилардим... балки топилиб қолар.

Нина

Марҳамат қилинг... Қайда?

Князь

Қаерда йўқолган у?

Н и н а

Эсимда йўқ.

К н я з ь

Биронта балдами?

Н и н а

Бўлиши мумкин.

К н я з ь

Е совға қилингандир бировга эсдалик-чун?

Н и н а

Қасрдап чиқардингиз сиз бундай хулосати?

Уни мен кимга ҳам қилардим совға?

Эримгамасми?

К н я з ь

Гўё фақат эр бор дун'ёда —

Сизда рафиқалар кўп, — бу равшандир кун каби

Майли йўқолган бўлсин, —

Топган кишига лекин,

Сиздай бўлурми бирон мукофотнинг ва'даси,

Н и н а (*табассум қилиб*).

Ҳархил бўлур мукофот.

К н я з ь

Сизни у киши агар,

Севса ва сизни кўриб: мана йўқолган, дилбар,

Топилди деса — сизнинг табассумингиз учун,

Сўзингиз-чун дун'ени аямас эса бутун!

Қачондир сиз ўзингиз бўлгуси бахт-саодат

Ҳақида унга қилган бўлсангиз бир ишорат!

Агарда ниқоб кийиб, ўзни танитмай ёлғиз

Муҳаббат сўзлари-ла эркалаган бўлсангиз...

Оҳ! Бир тушунсангиз-чи.

Н и н а

Мен бу сўзлардан фақат
Шуни англадимки, сиз унутгансиз хижолат...
Ҳозирда сиздан қаттиқ илтимос: бундан буён
Мен блан сўзлашмангиз ҳеч ерда ва ҳечқачон.

К н я з ь

О, танграм? хаёлларим... аччиғлансангиз наҳот?

(Уз ичида)

Бўйин товладинг — яхши... фурсат келар, у замон
Етарман мақсадимга...

(Нина Баронесса ёнига боради).

(Чиновник таъзим қилиб чиқиб кетади).

Н и н а

Adieu, ma chère¹ то эртагача хайр.

Б а р о н е с с а

Ҳа, бир оз тур, топ анге² бир икки оғизгина.
Сўзлашабилмадик ҳам

(Упишадилар)

Н и н а *(кетаркан).*

Мен эрта эрталабдан кутаман сени, ахир:
(Кетади)

Б а р о н е с с а

Менга бир кун ҳафтадан асло кўринмайди кам.

¹ Хайр, азизим.

² Фариштам.

Бешипчи чиқиш
Аввалгилар, Нина ва Чиновникдан бошқа.

Князь (четга).

Сендан қастим оламан! Отинчани қара-я!
Ё мен аҳмоқман,— ёки у воз кечар.
Мен лекин танидим билагузукни.

Баронесса

Князь, чўмдингиз ўйга?

Князь

Ҳа, кўп шарсани яхши ўйлашга тўғри келар.

Баронесса

Суҳбатларингиз қизгин бўлди шекилли,
Айтинг, нима тўғрида баҳслар қилинди?

Князь

Унга дедимки, сизга дуч келдим маскарадда?

Баронесса

Кимга?

Князь

Унга.

Баронесса

Нинага?

Князь

Ҳа!..

Этдим унга исбот.

Баронесса

Уялмай сра,

Одамларнинг кўзида қилаверасиз гийбат.

Князь

Тентакликдан ба'зи вақт қиламан бунга жур'ат.

Баронесса

Жилла бўлмаса, ўзи йўқда аямоқ керак!
Сизда ҳечқандай далил йўқ экан яна.

Князь

Йўқ... Менга билагузук берилди худди кеча!
Нинадаги ҳам худди шунинг ўзидак.

Баронесса

Ана исбот... Мантиқий жавобга қара!
Ҳарбир магазинда ҳам бор худди шундайларин!

Князь

Ҳамма магазинларни мен кезиб чиқдим бугун,
Шундайи фақат бир жуфт экан — инондим бугун.
(Сукутдан сўна)

Баронесса

Эртагаёқ Нинага кенгаш бергум фойдали!
Маҳмаданаларга ҳеч ишонма дейман.

Князь

Менга қанақа кенгаш?

Баронесса

А сизгами?

Бошлаган ишни дадил давом этдириш зарур,
Ҳам хонимлар номусин лозим кўпроқ қадирлаш.

Князь

Шу икки кенгаш учун, икки қатла ташаккур.
(кетеди)

Олтинчи чиқиш

Баронесса

Шундай енгил бир эрмак бўлур аёл номуси?
Унга ростини айтсам, қолар эдим балога!
Хайр, князь хатодан сизни тиючи
Мен эмасман: эвоҳ, йўқ, ёлвораман худога.

Менга шу нарса қизиқ — Нинанинг билагузугин
Мен қандай топақолдим — демак у ерда Нина
Бўлган экан-да. — Мана муаммо энди ойдин...
Мен севаман князьни билмасам-да сабабин,
Балки анчайин зерикиш, дилгирлик, рашкдангина...
Сабабини билмайман... Қайгураман, ёнаман
Ва на бирон нарсада дилга ором топаман!
Қулоғимга киргандай оломоннинг кулиши
Ачинишлар билдирган заҳарли ивир-шивир!
Йўқ, бу шармандалиқдан номусим тўкилиши
Керак — жаддимга қолсин бошқа аёл, барибир; —
Майли виждон азоби блан юрак қийналсин,
Лекин бу гуноҳимни бошқа бир одам олсин!...

(Уйлаб қолади)

Уҳ-ҳў қанча даҳшатли ишлар саф тортиб ўтар.

Еттипти чққиш

Баронесса ҳам Шприх

Шприх

(киради ва эгилиб салом беради)

Баронесса

Аҳ, Шприх ҳамиша сен вақтида тайёр.

Шприх

Раҳм этасиз — мен сизга фойдали бўлсам агар,

Узимни бахтиёр деб ҳисоблаб эдим фоят,
Сизнинг марҳум эрингиз...

Баронесса

Сен ҳар вақт шундай дилбар?

Шприх

Тағри ярлақагур барон.

Баронесса

Эсимда бор, бегалат,
Бундан беш йил илгари.

Ш п р и х

Неча минг қарз...

Б а р о н е с с а

Биламан, бугун сенга тўлайман беш йиллик фоиз...

Ш п р и х

Ақчага эҳтиёж сезмайман ҳаргиз.
Раҳм этасиз, анчайин, эсладим тасодифан.

Б а р о н е с с а

Айт, қандай янгилик бор?

Ш п р и х

Бир графдан бемиқдор
Гап эшитдим — у ердан мен чиқдим ҳозиргина
Киборларда воқиянинг сон-саногии йўқ сра.

Б а р о н е с с а

Эшитмадинг ҳечнима?
Князь Звездич била Арбенин ҳақида?

Ш п р и х (*эсанкираб қолиб*).

Йўқ... эшитдим... эшитмасдан албатта илож
борми...
Бу ҳақда сўзлаб, сукут этди киборлар бари...

(*Четга*)

Шўрим қурсин, эсда йўқ, аҳволим жуда чатоқ!

Б а р о н е с с а

О, воқиа тарқалган бўлса ҳаммага шучоқ,
Ўтибди иш ҳаддидан.

Ш п р и х

Лекин сиз бу тўғрида нима ўйлайсиз дея —
Сизга югурдим зотан.

Баронесса

Уларни қоралабди кибор олами;
Мен уларга маслаҳат берар эдим — мисоли,
Князьга шундай дердим; аёл севар ҳар замон
Эркакдаги инодни,

Аёл истарки, эркак минглаб ғовларни яксон —
Қилиб, интилсин ёлғиз ўз маҳбубаси сари.

А мен Нинадан эса тилардимки, бир мунча
Ташлаб димоғдорликни, камтар бўлса ярашур!
Хайр, жаноб Шприх, сизлар зерикмагунча
Ўтирардим-ку, аммо синглим кутиб қолади.

(Кетатуриб.) (Четга.)

Энди мен қутилибман — бу менга яхши сабоқ.

Саккизинчи чўқиш

Шприх (ёлғиз)

Хотиржам бўлинг: ма'лум киноянгиз, мен броқ
Буни такрор эшитиш учун кутмайман сра!
Ақл, зеҳн, фаросат қандай тез ишлайди-я!
Бу ерда фитнес бор.. ҳа, чигалга аралашади,—
Князь мендан албатта, миннатдор бўлар талай.
Мен унинг агентлари қаторига кираман.
Учиб келаман рапорт билан бу ерга кейин.
Ҳийли қурса у вақтда беш йилнинг процентин
Мен қўлчамга иламан.

Иккинчи сахна

Биринчи чиқиш

(Арбенин кабинети.)

Арбенин ёлғиз, кейин хизматкор киради.

Арбенин

Бари рашкдан, бу равшан,— лекин йўқ далил-исбот!
Мен хатодан қўрқаман — лекин қолмади тоқат,—
Қўл силтамак, бир зумлик талваса деб буни бот!
Унутай? бундай ҳаёт қабрдан ҳам зўр даҳшат!

Кўрганман, руҳи совиган, ғайратсиз одамлар бор,
Улар бахтли ва хуррам, тинч ухлашар бўронда —
Бу ҳаёт суққа арзир!

Хизматкор (*киради*)

Биров кутар тубанда.
Бекага хат келтирмиш княгинядан.

Арбенин

А қайсиндан?

Хизматкор

Билолмадим.

Арбенин

Хат? Нинага! Туравер!

(*кетади; хизматкор қолади.*)

Иккинчи чиқиш

Афанасий Павлович Казарин блан хизматкор

Хизматкор

Барин чиқиб кетдилар, нақ ҳозир,
Жаноб бирдам шунда турсалар...

Казарин

Яхши.

Хизматкор

Мен ҳозир билдираман.

(*Чиқиб кетади.*)

Казарин

Мен бу ерда кутаман, майли, бир йил бўлсаям.
Мосъё Арбенин, уни охиргача кутаман,—
Ишларим жуда расво, шундай мен аламзада!

Менга жудаям, моҳир ўртоқ керак шу дамда.

Чакки бўлмасди, бунинг устига агар
Ҳамиша олийжаноб ва жўмард бўлса кейин —
Уч минг деҳқон соҳиби бўлса аслзодалар
Ичида ҳомийларга эга бўлса соз тагин.—
Арбенини қиморга мен жалб этмагим керак;
У эски замонларга содиқ қолади бешак,
Уз дўстини ҳимоя қилишни билади у,
Тирмизаклар олдида сезмайди қўрқув.
Ҳозирги ёш-яланглар!
Мени пичоқдек ганглар!
Истаганингча уқтир,
На бошлашни, на чоғи келса тўхташни билмас,
Номус, виждон дегани у писанд қилмас,
Олийжаноблик блан ўйнашга тоби йўқдир!
Сиз бир назар солингки, кексалардан анчаси
Қимор блан эришди мансабларга, қанчаси
Бу разолатда бутун
Зодагонлар-ла тезда ўпишди оғиз-бурун,
Бунинг сабаби қайда?— улар ҳарбир бобнинг ҳам
Уз қонун ва расмини — роса бажараолган.
Қоидадан чиқмаган... қара-чи бирдам
Шараф, миллионлаб ақча уларга ўтақолган!

У ч и н ч и ч и қ и ш

Казарин ҳам Шприх

(Шприх киради).

Ш п р и х

Аҳ! Афанасий Павлович,— мана бу му'жиза
Аҳ, хурсандман эсда йўқди дуч келишимиз.

К а з а р и н

Мен ҳам шундай.— Кўргали келдингми?

Ш п р и х

Ҳа — ҳа. А сиз?

К а з а р и н

Мен ҳам шундай.

Ш п р и х

Чинданми? Ёмон бўлмади бизга,
Буерда қамти келмак,— менга сиз блан бир иш —
Тўғрисида сўзлашув керак эди — мен хурсанд.

Қ а з а р и н

Сен ҳарвақт кўп ишлар блан бўлар эдинг банд,
Бир иш блан илк даф'а.

Ш п р и х

Осон аския соғиш,
Чиндан, зарур иш.

Қ а з а р и н

Истар эдим сен блан гаплашмакни мен гоят.

Ш п р и х

Хўп, бўпти, биз эплаймиз иккимиз баҳамжиҳат.—

Қ а з а р и н

Билмайман... қани, гапир!

Ш п р и х

Елғиз сўрайман шуни:
Эшитдингизми сра, сизнинг қадрдонингиз
Арбенин...

(Бармоқларини бошига шох қилиб кўрсатади)

Қ а з а р и н

Нима дейсан?.. Мумкин эмас, сен буни
Биласанми аниқ, чин...

Ш п р и х

Яратган эгам!
Мен ўзим бош-қош бўлдим — беш минут олдин,
Мен билмасдан ким билсин? ахир,

Қ а з а р и н

Шайтон ҳар ерда ҳозир.

Ш п р и х

Воқиа бундай: унинг хотини шу орада,
Эсимда йўқ, балдами ёки ибодатхонада,
Еки бир маскарадда битта князьча блан
Учрашган — князьга у кўринибди кўп илиқ.
Ҳаш-паш дегунча князь бахтга еткан, севилган.

Лекин унинг қошида танноз бирдан тийилган,
Аввалгидан озгина кўрсатган совуқ қилиқ.
Князьнинг фе'ли айнаб, югурган ҳамма ёққа
Гап тарқатган — зўр бало бошга тушгуси паққа!
Бости-бости қилишни мёндан кўплар сўрашди...
Мен ҳам белни боғладим — бир зумда иш жўнашди:
Князь сирни сақлашга сўз берди... ёзди кейин
Бир хат, бу қулбаччангиз уни бир оз тузатди,
Ўз ерига ўшал он келтирди-да, узатди.

К а з а р и н

Ҳазир бўл, эри тагин қулоғингни узмасин.

Ш п р и х

Бундай ишларни энди кўраяпманми, лекин
Дуэльсиз кечди бари...

К а з а р и н

Шапалоқ ҳам смадинг?

Ш п р и х

Сиз ҳар вақт ҳазил, кулги...
Ҳамиша айтаманки, умрни беҳудага
Хавфга отиш ярамас жуда.

К а з а р и н

Бу тўғри гап-ку!
Ҳамма учун бебаҳо шундай умрни ногоҳ
Бефойда побуд қилиш, албатта, катта гуноҳ.

Ш п р и х

Бунни йигиштирайлик — муҳим нарса устида
Сиз блан гаплашайин.

К а з а р и н

Хўш у нима?

Ш п р и х

Анекдот!

Иш мановдан иборат.

К а з а р и н

Ҳа, ишларинг қурсин-а,
Арбенин келаётир шекилли, тугат.

Ш п р и х

Ҳечким йўқ — менга граф Врутидан яқинда
Бешта зотлик кучукни олиб келишган эди.

К а з а р и н

Худо ҳақи, сенинг бу анекдотинг жойида!

Ш п р и х

Ўзлари яхши овчи, сотиб олсалар олтин-да.

К а з а р и н

Шундай қилиб, Арбенин — аҳмоқ бўлиб...

Ш п р и х

Тинглангиз.

К а з а р и н

Расво бўпти дечи,
Алданди ва масхара бўлди эл орасида!
Бундан сўнг, уйланақўр.

Ш п р и х

Тақсирим хурсанд бўлар эди бу казинадан.

К а з а р и н

Уйланишда бахт, вафо ҳаммаси бир сафсата!
Ҳай, сен уйланма, Шприх!

Ш п р и х

Ҳа, кўпдан уйланганман...
Тингланг энг соз хазина шугина экан.

К а з а р и н

Хотинми?

Ш п р и х

Кучук.

К а з а р и н

Кучук — оғзидан тушмайди аста!
Менинг қадрдон дўстим, сўзга қулоқ сол.
Хотинингни сақлашинг унчалик ма'лум эмас,
А, итларни кўлдан тез чиқаришинг кўп маҳол.
*(Арбенин хатни кўтариб киради, улар ёзув столидан
чапда турганлари учун Арбенин уларни кўрмайдў).*
Кўлда хати ва ўйчан: билмак қизиқ шу нафас.

Т ў р т и н ч и ч и қ и ш

Лавалгилар ва Арбенин

А р б е н и н *(уларни пайқамай).*

О, миннатдорлик! унинг кимлигини билмайин.
Номус ва истиқболин ўзим яқиндагина
Қутқармаган эдимми, эй илон! Ҳай нодида!
Энг баттарин пасткашлик! У ўйин блан секин
Менинг хонадонимга ташланар ўғри каби,
Номусимни топтайди, расво қилади мени!
Ўтмишдаги кўп аччиқ тажрибани унутиб,
Кўзларимга инонмай, қолдим саросимада.
Инсонни танимаган бир гўдак каби, аста.
Гумон қилмабман ундай жиноятни ҳеч замон.
Ўйлагандим: ҳамма айб Нинададир... бу хотин
Ким — у билмас... ўзининг тундаги можаросин,
Ажойиб ва ғалати тушдек унатар ҳамон!
Йўқ, у ҳеч унутмапти, қидирган ва топган у,

Ва шунда ҳам — ўзини тия олмаган...
Ана миннатдорчилик! Мен дун'ёда кўп шов-шув
Кўрган эдим, лекин танг қолмоқдаман янадан.

(Хатни яна қайта ўқийбошлади)

« Мен сизни топдим аммо э'тироф этишни яқбор
Хоҳламадингиз». Жуда ўтакетган камтарлик.

«Ҳақлисиз... овозадан даҳшатлироқ нима бор?
Тасодифан эшитиб қолишлари хатарлик.

Нур ёнган кўзларингиз ма'носи менга аён
Нафрат эмас, бир қўрқув ўқигандим у замон.
Сиз сирни ёқтирасиз — бу иш сир бўлиб қолар!
Сиздан кечидан кўра, ўлимимга розиман».

Ш п р и х

Хат! Ҳа ўша — ҳамма иш тамом бўлди даф'атан.

А р б е н и н

Ўҳ-ҳў! Уста бузуқи — сенга чинакам —
Қонли жавоб юборсам деган истак бор!

(Казаринга)

А, сен шу ердамисан?

К а з а р и н

Бир соатдир кутаман.

Ш п р и х *(четга)*

Баронессага борай, кўраберсин ишини,
Истаганча ялиниб-ёлворишини.

(Эшикка яқинлашади)

Б е ш и ч и ч и қ и ш

Шприхдан ташқари аввалгилар

(Шприх сездирмасдан чиқиб кетади.)

К а з а р и н

Биз Шприх блан эдик... Шприх қайда?
Йўқолибди.

(четга)

Хат бор-а! ҳамма гап энди аён!

(унга)

Сен фикрга ботибсан...

Арбенин

Толдим фикрга бирон.

Казарин

Дунё умиди, завқи сохталиги ҳақида.

Арбенин

Тахминан! Миннатдорлик нимада...

Казарин

Ҳа мана шу

Тўғрида — турли-туман қарашлар бордир,
Брок, ҳарким нима демасин, лекин ушбу
Масала муҳокама этишга сазовордир.

Арбенин

Сен қандай фикрдасен?

Казарин

Мен ўйлайманки, дўстим,
Миннатдорлик — хизматнинг баҳосига жуда зич

Борлиқ бир нарсадирким,
Яхшилик кўп вақт бизнинг ихтиёрда эмас ҳеч!

Мана масалан, менга Слукин кеча
Беш минг сўмга яқин пул ютқазди яна,
Худо ҳақи, мен ундан жуда миннатдор,
Яна сен қандай дегин: ичсам, есам, ухласам —
Ҳар вақт ўйлайман уни.

Арбенин

Казарин, ҳазил бекор.

Казарин

Мен сени кўп севаман, қулоқ сол бу дам,
Сенга айтадиган гапим бор жиддий;

Раҳм эт, қардош — ташлагин дўқингни ва
зардангни;

Кўз олдинга шундайин тўкиб соламан
Мен дун'ё ҳикматининг сирларини тамоман.
Миннатдорлик ҳақида фикрларимни агар
Эшитмакни истасанг... айтай, сабр эт, биродар.
Бу тўғрида Волтер ё Декарт ҳарна деса-да,
Бу дун'ё меним учун фақат бир тўплам қарта,
Ҳаёт — банка, қисмат-тақдир сузар мен ўйнайман,
Қимор қоидаларини инсонларга қўллайман.
Мен бу қоидаларни изоҳ этгали мана
Сенга битта мисолни кўрсатиб ўтай.
Мен тузга бир минг сўмни қўйибман бир варакай:
Ички сезгимга қараб,— иримчиман қартада!
Фараз қилайлик, ҳийласиз ва ёлғиз тасодифан
У ютиб олди — жуда хурсанд бўламан;
Аммо тузга ҳечмаҳал билдирмайман ташаккур.—
Ғиқ этмасдан ютуқни ёнга солавер!
Сўнг чарчагунча, пулни ортиқ тикканим тиккан;
Кейин ясайман якун,
Мижиғланган қартани отаман бутун!
Энди — лекин азизим, мени тингламайсан-ку?

Арбенин (*ўйга ботиб*).

Ҳар ерда ёмонлик, — ҳар ерда ёлғон,
Шу кунларда тош каби серрайиб, бежон
Тинглайман мазаллатни — қандай расво ишдир бу!

Казарин (*четга*).

Уйга толди.

(*унга*)

Бошқа бир муаммога энди биз
Кўчамиз-да, уни ҳам яхшилаб текширамиз.
Лекин адашмаслик-чун кўражакмиз оҳиста,
Фараз қилайлик, масалан қиморга ёки бузуқ
Ишларга бош суқишни орзу қилибсан яна,
Шу пайтда бир рафиқинг келади сенга ёвуқ,
Ва дейди: «эй биродар, огоҳ бўл лаҳза».

Яна бирор шунингдек ҳикматли кўп маслаҳат,
Бир чақага арзимас, ҳаммасининг қиймати,
Тасодифан, анчайин тинглайсан уни фақат,—
Сўнг, узун умр тилаб, тайёрсан хўшлашгали;
У сени ичкиликдан қайтарган бўлса агар,
Дарров сен уни шуида, ичириб маст-алас қил,
Насиҳатлари учун қартада уни ютгил.
Қимордан қутилса у... балга югур, биродар,
Хотинига кўнгил қўй... севаолмасанг лекин,
Эрдан ўч олиш учун, йўлдан оздир хотинин.
Ҳар иккала ҳолда ҳам, дўстим, сен томонда ҳақ,
Берган сабоғи учун қайтарасен соз сабоқ.

А р б е н и н

Сен яхши ахлоқчисан!

(Четга)

Бу гап ҳаммага маълум...

А, князь... сабоқ учун мен ҳалол жавоб бергум.

К а з а р и н (этибор қилмасдан).

Изэх этишим қолди энг кейинги моддани.
Сен аёлни севасан... унга этасен қурбон —
Номус, бойлик, дўстликни жон ҳам унинг фидоси;
Хушомадлар, ўйинлар кўрсатасан ҳар замон —
Лекин қайси нарсага у ташаккур этади?

Эҳтиросинг қилдирган сенга буларнинг барин,—

Ўз иззат-нафсинг учун ва қисмат тағин

Аёлни эгаллашчун бўлур бор-йўфинг қурбон,

Совғаи аёлнинг бахти учун эмас, бу аён.

Мана буларни оғир бош блан ўйлаб қара,
Тан берасан: шартлидир ҳарна бор бу дун'ёда.

А р б е н и н (паршонҳол).

Ҳа, ҳақлисан: хотин-чун на ма'но бор севгида?
Ҳар куни унга керак янги зафарларгина.
Майли, йиғла ва ўртаи, қийналиб, ялин-ёлвор
Унга кулунчдир бундай ожизлик оху-воҳлар;

Ҳақлисан — ким аёлда ўзининг ер жаннатин
Кўрмакни хаёл этса — аҳмоқлигини билсин.

К а з а р и н

Уйланган ва бахтиёр бўлсанг-да аммо,
Сен кўп тўғри ўйлайсан.

А р б е н и н

Тўғрим бу ажабо?

К а з а р и н

Шундай эмасми?

А р б е н и н

Эвоҳ!.. мана бахтиёр...

К а з а р и н

Мен хурсанд...

Брок, уйланганингчун мен пича ачинаман!

А р б е н и н

А нима бўпти?

К а з а р и н

Анчайин... келади хотиримга

Ўтган замон... сен блан бирга иккимиз у чоқ

Айши-ишрат қилардик...

Иккаламиз ҳам эсли йигит бўлсак-да мутлоқ!

Хўб замонлар эди-да... тонгда ором ва лаззат,

Тунги завқбахш ишратдан хотира бениҳоят...

Сўнг, тушки овқат, вино — Раульга шараф ва шон:

Гулдор қадаҳларда май кўпирар ва ярқирар,

Аскиялар тугамас, суҳбатда севинч, сурон,

Сўнг театр жўнаймиз — биз иккимиз бекадар

Саҳнанинг орқасидан гўзал раққосаларни,

Актрисаларни имлаб олиш манзаралари

Ёдимга тушақолса, юрак титрар нақадар...

Тўғрим, ўша замон,

Ҳар нарса яхшироқди, ҳар нарса арзон?
Мана пьеса ҳам битди... ўқдай учиб борамиз
Бир дўст уйига... кирдик... қиморнинг қизгин чоғи.
Қаргаларда олтинлар уюлганлар ҳисобсиз:

Бири оловдай ёнар... унинг ўртоғи
Қабрдаги ўликдан рангсиз, титрайди жағи...
Биз ўтирамиз... шунда жанг қизир интиҳосиз!
Юракни, руҳни қаттиқ қамраб олади
Эҳтирос, сезгиларнинг бўронлари дамба-дам.
Кўп вақт азамат фикр ёйиб ишга солади
Ғайратли, ёш ақлнинг мурувватини илдам...
Уқув — малака блан рақибни енгсанг агар,
Қул каби тиз чўкади қаршингда қисмат қадар —
Наполсоннинг ўзи ҳам
Сенга ожиз, бачкана кўрнадн бу сафар.

(Арбенин терс бурилади)

Арбенин

Ай! сиз, жўшқин умидлар, беқарор, лекин ёлқин
Блан тўла кунларим, сизни қайтаради ким!
Подонинг бахт деганин қурбон қилай сиз учун,
Керак эмас бегамлик — тинчлик истамас дилим.
Эр, онла отаси бўлмак ишимми меним,

Меним ишимми, ахир? — Ёмонлик ва қабоҳат
Лаззатини кўп замон синабман бениҳоят,
Улардан чўчидими, титрадимми юрагим?
Битсени ҳиммат-саҳоват: мен сени танимаيمان,
Сен ҳам алдадинг мени,

Бир оз вақт иноқ бўлдик, энди узиб ташлайман —
Хайр, хайр!

(стулга ўзини ташлайди ва юзини яширади)

Қазарин

Ҳа, энди меникидир бу киши!

УЧИНЧИ САХНА

Князь уйида бир хона. (Эшик иккинчи уйга очылган)
(Князь иккинчи уйда диванда ухлаб ётади)

Биринчи чиқиш

Иван, сўнгра Арбенин.

(Хизматкор соатга қарайди)

Иван

Етти ҳам деярлик тугай ётипти,
Уйғотишни буюрган эди худди саккизда.

Рус одатича ухлар, — бунда муддат қочипти,
Демак, боққолга чиқиб келсам бўлади тезда.
Эшикка қулф солай... нотинч бўлмайди кўнгил.

Ҳа... эй... зинадан чиқиб келади биров,
Ҳозир уйида йўқ, дейман.. ва қутиламен дарров.

(Арбенин киради)

Арбенин

Князь уйда?

Хизматкор

Уйда йўқлар.

Арбенин

Ёлғон.

Хизматкор

Чиқди ул,

Беш минут бундан бурун.

Арбенин (қулоқ солади).

Ёлғон айтдинг! шу ерда,

(Кабинетни кўрсатади)

Ҳа, у ширин уйқуда: қара нафас олишин.

(Четга)

Тезда жим бўлар лекин...

Хизматкор (четга)
У сезар ҳар нарсани...
(Унга)

Уйғотишликни князь буюрмаган эди-ку.

Арбенин

Уйқуни севади у... кўп сөз: тотиб кўрар у
Абадий уйқуни ҳам.

(хизматкорга)

Сенга айтдим, шекилли,
Уйқудан туришига қадар кутаман уни!

(Хизматкор кетади)

Иккинчи чиқиш

Арбенин (ёлғиз)

Қулай фурсат келипти! Ҳозир, ё ҳечқачон!
Ашаққатсиз, қўрқувсиз, бажараман, бу даркор.
Исбот қиламен, бизнинг бўғин аро лоақал
Биргина юрак борки, ҳақоратга ҳечмаҳал
Чиндамас у! Мен эмас навкар — хизматкор.

Уларга бўйин эгиш фурсати кечди... ҳатто
Мен уларнинг кўзида ҳайқариб, душманимни.
Қурашга чақирсайдим, кулар эдилар, аммо
Энди кулмаслар! О, йўқ ундай эмасман... бекор
Кўтармайман бошимда шармандаликни бир он.

(Эшикни очади)

Уйқуда у! Сўнгги бор қандай туш кўрар беор?

(даҳшатли илжайиш блан)

Уйлайманки бир зарба блан беражакдир жон —
Бошни тамом тушулар... тирқиллаб оқар қони...
Булар бари табиатга бўлажак эзгу эҳсон!

(хонага киради)

(икки минут қадар туриб, қайтиб чиқади)

йўқдир имкони!

(сукут)

Ҳа! Етмади бу ишга кучим ҳам, иродам ҳам!
Мен айнабман, мен бутун ҳаётимда илк марта
Титраб-қалтираб кетдим... Қачондан буён, эгам,
Қўрқоқ бўлибман?.. Қўрқоқ... ким айтди буни
шартта,
Ўзим айтдим, ҳақиқат... уят бўлди... кўп уят,
Югур, қизор, ўсал бўл, сен разил одам, замон
Бошқалардек сени ҳам ерга қоқмиш беомон,
Ўз-ўзингга мақтаниб юрган экансан фақат;
О! Афсус... чиндан афсус... сен-да урфоннинг
Жабрида букилибсан... сенда қолмамиш мадор.
Сен севишни билмадинг... Уч олишга бўлиб
зор... —
Келдинг... келдинг-ку — лекин ботинолмадинг!

(Сукут)
(Ўтиради)

Жуда баландланиб кетибман, аммо
Тўғрироқ бир йўлни излашим керак...
Бошқа ўй, бошқа ният менинг бешифо
Хаста сийнамга чуқур ўрнашмиш, демак
У яшайди... ўлдириш чиқди моладан.
Қотилларни майдонда жазолаб ўлдиришар —
Майли! урфоли халқнинг ичида туғулганман:
Тил ва олтин... мана бу бизнинг ханжар ва заҳар!
(Сиеҳ олиб, хат ёзади,— шляпасини олади.)

Учинчи чиқиш

(Арбенин ва Баронесса)

(Эшикка қараб юради, тўр тутган бир хонимга дуч келади)

Тўр тутган хоним.

Аҳ!.. Хароб бўлди бари...

Арбенин

Бу нима?

Хоним

(типирчилаб).

Қўйворинг мени.

Арбенин

Иўқ, бу сотқин ва олчоқ эзгуликлар учун хос
Чинқириқ эмас, сра

(Хонимга, қат'ий равишда)

Чиқарманг овоз!

Оғиз очманг, бўлмаса мен шу нафасдагина...
Қандай шубҳа ва гумон!— ёлғиз эканмиз ҳали,
Кўтаринг тўрни юздан.

Хоним

Мен адашиб кирибман.

Арбенин

Ҳа, учрашдик тўсатдан,
Адашганга ўхшайсиз, менимча, вақт жиҳатдан,
Аммо маконни тўғри топгансиз.

Хоним

Худо ҳақи,
Мен сизни танимайман, кўйиб юборинг мени.

Арбенин

Қизиқ бир саросима... очилишингиз керак.
У уйқуда ётибди... туриб қолиши мумкин!
Мен ҳаммасини биламан... лозим қат'ий ишонмак.

Хоним

Ҳаммасини биласиз!

(Арбенин тўрни юлиб олиб ташлайди-да таажжубланган ҳолда орқага чекилади, кейин ўзига келади)

Арбенин

Шукурлар бўлсин, эгам,
Бир сафаргина хато қилдирдинг менга, демак!

Баронесса

О! Мен не кунга қолдим? Бўлдим расвойи олам.

Арбенин

Афсус ва надоматлар энди фойдасиз —
Қўшиламан, шу пайтда ҳарким бўларди хафа;
Оловдай иссиққина оғуш ўрнига ёлғиз
Совуқ қўлларга тушиш кўнгилсиздир албатта.
Ҳа, бу бир зумлик қўрқув... ташвиш тортмоқ ҳам
бекор.

Қамтарман, жар солмайман — сиз ҳам тангрига
ҳар он
Шукур қилинг учрашган мен бўлдим, бошқа беор
Бўлсайди, бор шаҳарга соларди зўр тўполон.

Баронесса

Аҳ! У энди уйғонди, гапирар.

Арбенин

Уйқусирар...
Хотиржам бўлаверинг, ҳозир чиқиб кетаман...
Фақат тушунтирингиз, сизни манав олифта,
Қайси маҳоратила бирдан қилибди мафтун?
Унинг ўзи тош каби ҳиссиз-ку, нима учун
Ҳамма хотинлар ёнар унинг муҳаббатида?
Нега оёқларингиз остида у чўкиб тий,
Қасамлар-ла ялиниб, қўймайди кўзёшларин?
О... сиз... бунда ёлғизсиз... — дарди бор бир аёлсиз:
Ҳаё-номусни янчиб, қурибсиз бу ерга ин...
Хўш нега сизда асло хунук бўлмаган, туйғун
Бошқа аёл ҳам унга қурбон бўлишга тайёр,
Ўз бахти, ҳаётини, ишқини ҳам торумор
Қилади? Бир боқиши ёки бир сўзи учун?
Нечун... о, мен бир аҳмоқ!

(Қаттиқ ғазабланиб)

Сабаби нима, нечун?

Баронесса *(қат'ий равишда)*.

Гапингизнинг тагини тушундим... мен биламан,
Сиз келгансиз...

Арбенин

А қандай! Айтиб берди сизга ким!

(Эсини йиғиб)

А сиз нима биласиз?

Баронесса

О, сиздан ўтинаман,
Сиз мени кечирингиз...

Арбенин

Сизни қораламадим,
Аксинча, севинаман дўстнинг хушбахтлигига.

Баронесса

Орзулар, аҳтирослар қар қилмиш мени пича,
Ҳамма ишга мен айбдор, тинглангиз...

Арбенин

Борми ҳожат?
Менга барибир... чунки мен тор ахлоқ душмани.

Баронесса

Мен бўлмасайдим, у вақт ёзилмас эди у хат
Ва на...

Арбенин

А! Бу нарса жуда ҳам ортиқча ғусса кони!
Хат! қайси хат? а! Унинг равшан бўлди ма'носи!
Учраштириб қўйдингиз... ўргатдингиз... қачондан
Бошлаб бундай рольларга одат қилдингиз экан?
Сизни нима мажбур этди? Ма'сум гуноҳсиз ошиқ
Қурбонларни ўзингиз келтирасиз бу жойга,
Г. бўлмаса ёшларнинг ўзлари келишади?
Ҳа — тин бердим! хазина эмишсиз ҳар саройда;
Хонимларимиз фаҳши ажаблантирмас мени!

Баронесса

О! Худойим...

Арбенин

Сўзлайман хушомадсиз... Оп-очиқ...
Сизга қанча ҳақ тўлар бу жаноблар ҳаммаси?

Баронесса (*курсига йиқилади*)

Ҳеч инсоф йўқ сизда.

Арбенин

Ҳа,

Хато қилдим, кечиринг, хизматингиз самимий!
(*Кетмоқчи бўлади*)

Баронесса

О, мен жинни бўламан!.. Тўхтаг! Кетаётир у.
Қулоқ солмас... ўламан...

Арбенин

Ишни этдиринг давом!

Бу нарса сизни шуҳрат, шарафга етказар-ку...
Энди мендан қўрқмангиз, мени афв этинг тамом...
Бундан сўнг учрашишдан тапгри сақласин мангу...
Дун'ёда ҳарнимадан этдингиз мени маҳрум.
Сизни та'қиб этаман ҳарерда ва ҳарқачон,
Кўчада ҳам хилватда — қўймайман сизни бир зум;
Борди-ю, ўчакишиб қолдик... бу жуда ёмон!
Сизни ўлдирар эдим... Лекин ўлим зўр ҳад'ям —
Ки мен уни сақлайман, бошқа бир аёл учун.
Кўрасиз — мен хушфе'л... мен танлайман
жаҳаннам —

Азобини. Сизгадир ернинг жаннати бутун.
(*кетади*)

Туртинчи чиқиш

Баронесса (*ёлғиз*)

Баронесса (*унинг орқасидан*).

Тингламгиз — онт ичаман... Ёлғон гап бу... ва Нина
Гуноҳсиз... билагузук! — менинг ишим... менгина...
Қулоқ солмайди, кетди, нима қилай! ҳар қаён

Говго солар... ҳожат йўқ... тезда қутқорай уни,
Қанча қийин бўлмасин қутқораман.— Ногаҳон
Ялинай, майли яқсон бўлсин кўнглим ғурури:
Узимни алдамчи деб фош этай, бу жиноят!
У уйғонди... келмоқда... жазм этай о, уқубат!

Бешинчи чиқиш
Баронесса блан князь

Князь (*бошқа хонада*).

Иван! уерда ким бор... товушлар эшитаман!
У қанақа халқ ўзи! бирпас ухлаёлмайман!
(*киради*)

Ийя! Бу қанақа ташриф — беминнат!
Соҳибжамол! Қувондим роса!
(*таниб сачраб кетади*)

Аҳ Баронесса! Йўқ... бунга ишониш қийин.

Баронесса

Сапчидингиз орқага?
(*паст товуш блан*)

Сиз ҳайрат қиласизми?

Князь (*хизмолат бўлиб*).

Йўқ, хурсандман-ку, лекин
Кутмаган эдим бундай бахтлиқ бир дақиқани.

Баронесса

Кутсангиз эди агар, қизиқ бўларди жуда.

Князь

Мен нималар ўйлабман? Кошки билсайдим ҳали...

Баронесса

Билиш мумкин эди-я, билмадингиз беҳуда.

Князь

Ўз айбимни бутунлай, ювишга мен тайёрман
Қайси жазога лойиқ кўрсангиз, этай қабул...
Кўр ва соқов эканман; билмаслик — бор гуноҳ шул...
Энди нима қилайки, биргина, сўзга зорман...

(унинг қўлидан ушлаб)

Аmmo қўлларингиз... муз! юзингизда изтироб!
Наҳотки, сиз бўлсангиз сўзларимдан гумондор?

Баронесса

Янглишасиз! Мен сиздан бирон э'тироф
Эшитиш учун ёки ишққа бўлиб талабгор
Келганмасман буерга. Бизга хос бўлган бутун
Ҳаёни ва кўркунни унутмак керак бу кун.
Йўқ, бу нарса муқаддас бурч ҳамда вазифадир:
Кечди ўртиқ у меним эски ҳаётим.
Мен чин интилган ҳаёт том ўзгачадир;
Ёмонликка сабабчи менми бўлмадим?
Энди ўтмишни ўртмак менинг мақсадим!
Ўз ҳаёсизлигимга чидай оламан,
Ўзимни қутқормадим... бошқани қутқораман...

Князь

Бу яна нима демак?

Баронесса

Менга бўлмангиз тўсиқ...
Бу сўзларни айтишга ботиниш учун
Мен ўз руҳимни қанча қийнадим... яна бўғиқ
Изтироблар илгида бўлган эдим мен тутқун,—
Буларнинг барчасига ягона сабабчи сиз...
Бунга боқмай, мен сизга бўлажакман муҳофиз...
Нега? Нечун? Билмайман... Сазовормассиз бутун
Садоқатларимга сиз... мени севмак, тушунмак
Қўлингиздан келмади... яширмақ нима керак —
Балки ўзим ҳам буни қилмаган эдим орзу...
Лекин, қулоқ солингиз! Бугун менга эшитув
Муяссар бўлди — қандай эшитдим? — бу бари-бир...

Арбенин хотинига ёзганмишсиз қалтис хат...
Одамлар орасида «миш-миш» бўлибди бу сир.
У сизни севар эмиш — бу ёлғон, ёлғон! Тухмат.
Тагри ҳақи, ишонманг... бу фикрнинг ўзиёқ
Ҳаммамизни маҳв этар — ҳаммамизни! бу ноҳақ
Хат Нинага етмаган... лекин эри хабардор...
У жуда даҳшатлидир нафратда, муҳаббатда —
У ҳозир шунда эди... ўлдирар сизни... катта
Йиртқич у... сиз шундай ёш...

Князь

Бу қўрқинишнингиз бекор!
Арбенин зодагондир, — ақллидир у ғоят,
Айюҳаннос солишга жур'ат қилмагай сра;
Уртада бир эҳтиёж, мақсад йўқ экан, ахир.
Бекорчи ҳангомадан қилмас қонли фожиа.
Борди-ю жаҳли чиқди — бу оддий воқиадир:
Лепажнинг тўппончаси қўлларга олинажак,
Ўттиз икки қадамни ўлчарлар бизга ул чоқ —
Тўғрисини айтсам, манав эполетларга
Сазовор бўлолмайди ёвлардан қўрққан олчоқ.

Баронесса

Лекин умрингиз сиздан кўра бошқага азиз,
...Ва ўзга бир ҳаётга бўлса у алоқадор
Ва сизни ўлдирсалар! — у вақт, тагрим! ёлғиз.
Мен бўламан гуноҳкор.

Князь

Сизми?

Баронесса

Ачинингиз.

Князь (*ўйлаб*).

Мен дуэляга тайёр;
Қошида айбдорман — гарчи мен билмасам ҳам,
Иззат нафсига тегдим, оқланмоқ учун шу дам
Биронга чора йўқдир.

Баронесса

Йўқ, бунинг чораси бор.

Князь

Ёлгон сўзлашми? Шуми? Мен умримни қизганиб,
Ҳеч ёлгон сўзламайман, топингиз бошқа чора,
Мен шу топда бораман.

Баронесса

Бир зум! Бормангиз шошиб,
Қулоқ солинг, айтаман.

(қўлидан ушлайди)

Ҳаммангиз алдангансиз! У маска.

(Йиғларкан, столга ёнбошлайди)

Мен эдим — мен!

Князь

Ахир, сиз қандай қилиб? Бу шарпа-хаёл!

(Сукут)

Ҳа, Шприх! ўша айтди... Ҳамма айб унда ёлғиз.

Баронесса *(ҳушини йиғиб, нари кетиб)*

Бирпас бош айлантирган гумроҳлик эди у ҳол,
Қизиқ тентаклик эди — пушаймон бўлдим чексиз!
У нарса ўтиб кетди — барин унутинг дарҳол.
Қайтаринг билагузукни! — қандайдир бир ажойиб

Тақдир тақозоси-ла топилган тасодифан,
Менга ва'да беринг, бу сир тутилиши вожиб...
Мен худонинг ҳукмида. Сизни афв этар, зотан
Сизнинг ихтиёрда-мас мени кечирини!
Мен бош олиб кетаман... Уйлайманки, кўришиш
Қайта насиб бўлмагай.

(Эшикка келиб, князь орқасидан югурмакчи эканини кўради)

Сиз келмангиз орқамдан.
(Кетади)

ОЛТИНЧИ ЧИҚИШ

Князь (ёлғиз)

Князь (*узоқ ўйлагандан кейин*).

Ҳақиқатан ҳам нима қилишимни билмайман,
Бу гаплардан мен фақаг англадим шу нарсани;
Бўш-баёв бола каби ҳеч иш чиқаролмасдан,
Шундай ўнғай фурсатни қўлдан бераман ҳали.

(*Столга яқин келади.*)

Ҳа, яна бу нимаси: мактуб... ким ёзган экан?
Арбенин... ўқиб боқай!

«Муҳтарам князь! бугун кечқурун N никига кел; у
ерга ҳамма улфатларимиз йиғилади. Биз вақтни хур-
сандчилик билан ўтказамиз... Бутун кеча мудраб ўтир-
маслигинг учун, атайлаб сени уйғотмадим — хайр,—
албатта кутаман; сенга самимий бўлган

Евгений Арбенин».

Аҳа, ушбу мактубдан жанг — отишув чиқармоқ
Учун алоҳида кўз соҳиби бўлиш керак.
Дуэльга да'ват этиш олдидан қайси аҳмоқ
Зиёфатга чақирар?— Эшитилмаган эртак.

ТҮРТИНЧИ САҲНА

N никига бир хона

Биринчи чиқиш

(Казарин, хўжайин ва Арбенин қарта ўйнамоқ учун ўтирадилар.)

Казарин

Киборлар ифтихори бўлган барча қилиқни
Сен тарк этдингми чиндан,
Қадимги йўлга одим қўйганинг ҳам аниқми!
Бу жудаям саз фикр... шак йўқ шоирлигингдан
Яна сенда даҳонинг бордир барча нишонин.

Уй-жой, икир-чикири сени сиқажак,
Қўлнигин бер, азиз дўст, бер қўлинг шул чоқ,
Сен биз билан биргасан.

Арбенин

Ўтмишнинг ўчган қораси.
Мен сизники!

Казарин

Аҳ! Менга бу ҳол кўп хуш кўринар,
Ақлли одамлардан минг ўргулсанг ҳам арзир;
Сун'ий ҳаёт, хулқ улар учун занжирдан баттар...
Сен менга ёрдамлашиб ўйнайсанми, айт ҳозир?

Хўжайин

Оз-моз юлиш керакдир князьнинг қитиқ патин.

Казарин

Ҳа... ҳа...

(четга)

Қамти қилиш жуда бўлажақ қизиқ.

Хўжайин

Кўрармиз — от дупури!..

(Шовқин эшитилади.)

Арбенин

У келди.

Казарин

Сенинг қўлинг

Титрайди?

Арбенин

О, қўявер! — ўйиндан чиққаним аниқ!

(Князь киради.)

Иккинчи чиқиш

Аввалгилар ва князь

Хўжайин

Аҳ, князь! Хурсанд бўлдим — буюринг, бетакаллф;
Қилични олиб қўйиб, ўтиринг шу он:
Қизғин жанг кетаётир.

К н я з ь
Оҳ! Тамошаси матлуб.

А р б е н и н
Ўйиндан қўрқасизми сиз ўша вақтдан буён?

К н я з ь
Йўқ, сиз-ла шерик бўлсам қўрқмайман, бу — чин.
(*четга*)

Киборлар одатича, эрга хушомад қуюқ,
Хотини атрофида гир айланайин...
Фақат севгида ютай — қимор бўлсин ютқизуқ!
(*Ўтиради*)

А р б е н и н
Бугун мен сизга бордим.

К н я з ь
Уқидим хатингизни,
Кўрасизми, мен сўзга кўнаман.

А р б е н и н
Остонада
Менга кимдир йўлиқди --- уялган, саросима...

К н я з ь
Уши танидингизми?

А р б е н и н (*кулиб*).
Ҳа, танидим шекилли!
Князь, сиз жуда хавфли, йўлдан уручи одам,
Мен ҳаммасин тушундим, ҳамма гап бўлди аён.

К н я з ь (*четга*).
У ҳечнима англаган эмас — бунда йўқ гумон.
(*Нарироқ бориб, қиличини қўяди.*)

Арбенин

Мен истамас эдимки, сизга меним хотиним
Озгина майл кўрсатсин.

Князь (*паришонлик блан*).

Қани, нима сабабдан?

Арбенин

Анчайин,— мен хушторлар қидирган фазилатчан,
Юмшоқ кўнгил эрлардан эмасман — қизгин қоним.
(*Четга*)

Ҳеч гап кор қилмас унга... О, мен сенинг у ширин
Оламингни бузаман, аблаҳ, сочаман заҳар.
Сен қартага жонингни тикаолсайдинг агар,
Жонингга қарши мен ҳам жонни тикардим кескин.
(*ўйжайдилар, Арбенин сўзади*)

Казарин

Эллик сўм тикдим.

Князь

Мен ҳам.

Арбенин

Сизга айтиб берай мен бир латифани,
Уни эшитган эдим бир вақт, ёшроқ паллада:
Бугун менинг бошимдан сра кетмайди нари.
Хуллас шу: қандайдир бир аслзода, барин
Уйланган одам — сенинг қартаг ютди, Казарин..
Уйланган одам хотин садоқатига гоят
Ишонибди-да, ширин ғафлатга ботмиш чуқур,—
Князь, сизда қандайдир жуда ортиқча диққат,
Ютқазасиз баҳазур.—

Эр — оқ кўнгил, севикли, ўтаберибди ой — кун,
Бу бахт етишмагандай, бепарво, беғам эрга
Бир дўсти учрашибди... бир замонларда эса
Муҳим хизматлар қилган экан у дўсти учун —
Ҳам уни номус, виждон соҳиби дебди бутун.

Охири нима бўпти? Қандайдир менга мубҳам,
Бир йўл блан ўша эр билибдики, миннатдор
Уртоғи ва ўз бурчин билучи бу соф одам —
Унинг ўз хотинига муҳаббат қилмиш изҳор.

Князь

Хўш, эр нима қилибди?

Арбенин *(саволни эшитмагандай)*.

Князь қолди-ку ўйин.

Қарамай кўп тикасиз.

(Унга қаттиқ тикилиб.)

У эр нима қилганин

Билишга қизиқасиз? Арзимаган нарса-чун

Бир шапалоқ урибди... Князь, сиз нима тағин

Қилардингиз?

Князь

Нақ шундай йўл тутардим. Хўш, кейин
Отишдиларми?

Арбенин

Йўқ.

Казарин

Қиличлашибди?

Арбенин

Йўқ. Йўқ.

Казарин

Демакки, ярашибди?

Арбенин *(заҳарханда блан)*.

О, йўқ

Князь

Нима қилибди қани?

Арбенин

Олибди қасосини,
Бузуқи дўсти ебди яхши шапалоқ.

Князь *(кулади)*

Қоидаларга тамом хилоф бўлибди броқ.

Арбенин

Қайсибир фармонда бор
Нафрат ва қасос учун қонуну-қоидалар?

(Уйнайдилар.— Сукут.)

Ютди... ютди...

(Урнидан туриб)

Шошмангчи, сиз мана шу қартаи
Алмаштирдингиз.

Князь

Мен! Мен! Қараб гапиринг, ошнаи!

Арбенин

Уйин тамом...

Буерда мардлик қолмади мутлақ.

(Нафаси бўғилиб)

Сиз фирром, тирриқ, аҳмоқ...

Князь

Мен? Мен?

Арбенин

Олчоқ, мен шунда бераман та'зирингиз,
Токи ҳаркимса учун ҳаром бўлсин изингиз.

*(Қарталарни унинг башарасига отади. Князь шундай
ўсал бўлганки, нима қилишини билмайди)
(Товушини пасайтириб.)*

Энди ора очиқ бўлдик.

К а з а р и н

Не бало бўлди сенга?

(Хўжайинга)

Уйин қизган пайтда уни бирдан урди жин.
Анов қизиб кетганди, тўкарди икки юз минг.

К н я з ь *(эсини йиғиб, сапчиб туради).*

Шу топда орқамдан юр, ишинг тушмабди менга,
Қон! Бу ҳақоратларни ювар ёлғиз қонингиз.

А р б е н и н

Отишмоққа? Сиз блан? Мен-а? Сиз янглишасиз.

К н я з ь

Қўрқоқ.

(унинг устига ташланмоқчи бўлади.)

А р б е н и н *(тахдид блан).*

Майли! Аммо сиз менга кела кўрмангиз яқин,
Ҳатто бунда қолишни сизга кўрмайман лойиқ!
Қўрқоқман — қўрқоқни ҳам кўрқитолмайсиз локин.

К н я з ь

О, уришмоққа мажбур қиламан сизни ортиқ!
Мен ҳарерда айтаман қилдингиз қанақа,
Ва олчоқ мен эмас — сиз...

А р б е н и н

Қаршимасман мутлақо.

К н я з ь *(яқин келиб).*

Мен доврүк соламанки, мен хотинингиз блан..
О, сиз эҳтиёт бўлинг... эсламки, билагузук...

А р б е н и н

Бу нарса учун сизнинг жазангизни берганман..

Князь

Эй, чидаб бўлмас аҳвол... мен қайдаман? Бу хунук...
Ҳамма ҳам менга қарши — мен сизни ўлдираман!

Арбенин

Ихтиёр сизда — ҳатто сизга кенгаш бераман —
Тезроқ ўлдиринг мени... балки бироздан кейин
Ботирлигингиз бирдан сўниб қолмасин тагин.

Князь

О, қайдасан, номусим! Беринг бу сўзни ҳозир,
Қайтаринг менга уни — қиламан қуллуқ оғоз,
Ҳа сизда ҳечқанақа эзгулик йўқ, сиз, ахир,
Қимсиз — инсонми ёки шайтон?

Арбенин

Менми? — қиморвоз!

Князь (*йиқилиб, юзини бекитиб*)

Номусим, ҳай номусим!

Арбенин

Номус қайтмайди асло.

Яхшилик, ёмонликнинг орасидан кўчди ғов,
Сендан юз ўгиради нафрат-ла бутун дун'ё,
Бундан сўнг бўлажаксан албатта якка мохов;
Сен қонли кўзёшлардангина оларсан лаззат,
Таниш-билишлар бахти руҳинг учун зўр

кулфат

Ва эмгак бўлур, тун-кун ўйлайсан бирнимани;
Сенда муҳаббат ҳисси ва гўзаллик ҳисси ҳам
Аста сўнар, қовжирар куздаги барг сингари,
Ҳечкимса сан атила бахт бермас сенга бир дам!
Чириган бир новдадан барглар узилган каби,

Барча хушчақчақ дўстлар сендан тезда айрилар;
Қизариб, юзни ёпиб халқ ичида расво, —
Бадкирдор жинояти унча оғирмас, аммо

Ҳаммадан кўпроқ уят эзар, бошинг ҳам қилар!
Хайр энди...

(Кетатуриб)

Ўзоқ яша,— шудир тилак доимо...

(Кетади)

УЧИНЧИ ПАРДА

ВИРИНЧИ САҲНА

(Бал)

Биринчи чиқиш

Бека

Баронессани кутиб тураман, билмадим у
Келармикан — мен зотан, ачинаман сиз учун.

1-нчи меҳмон

Сизни англадим-ку.

2-нчи меҳмон

Баронесса Штральни кутасизми?— ноўрин:
У жўнаган!

Кўп меҳмонлар

Қасрга? Кўп бўлдими — сабаби?

2-нчи меҳмон

Қишлоққа, бугун тонгда жўнади.

Хоним

О, Худойим

Наҳот, ўз ихтиёрича?— нима экан нияти?

2-нчи меҳмон

Ишқ-муҳаббат хаёли... бу қилиқ кимга лозим!

(Тарқалиб кетишади, эркаклардан иккинчи бир
туркум)

3-нчи меҳмон

Биласизми, Звездич бойберибди қиморда.

4-нчи меҳмон

Аксинча, ютибди у — фирромлик-ла, афтидан,
Бир шапалоқ ҳам ебди.

5-нчи меҳмон

Отишмабдими шартга?

4-нчи меҳмон

Иўқ, истамабди.

3-нчи меҳмон

Разил олчоқ эканин зотан
Роса кўрсатибди у!

5-нчи меҳмон

Шу кундан э'тиборан
Дўстликни йиғиштирдим.

6-нчи меҳмон

Мен ҳам!— кўп ёмон қилиқ.

4-нчи меҳмон

Бу ерда бўларми у?

3-нчи меҳмон

Иўқ, бетлаёлмас, аниқ.

4-нчи меҳмон

Ана у!

(Князь яқин келади, у блан зўрга саломлашадилар)
(5-нчи ва 6-нчи меҳмондан бошқа ҳаммалари нари
кетишади).

(Кейин улар ҳам кетишади. Нина диванга ўтиради)

Князь

Мен ҳам, у ҳам ҳаммадан ажралиб қолдик, демак.
Бундан қулайроқ фурсат топилмайди, албатта,

(*Нинага*)

Сизга икки оғиз сўз айтмоқчи эдим сўнг даф'а,
Буни сиз диққат блан эшитишингиз керак.

Н и н а

Мен эшитмагим керак?

К н я з ь

Сизга кўп алоқадор,

Н и н а

Қайдан етишақолди ажиб шафқаткор!

К н я з ь

Тўғри, бу ажиб, чунки ҳалокатим сабаби
Фақат сиздирсиз... аммо мен сизга ачинаман:
Менга аёнки, мени қақшатган қўл зарбаси
Сизни ўлдиражакдир;— арзимаган кек блан
Отмайман разолатга мен ўзимни ҳечқачон,
Лекин сўзимни тингланг, эҳтиёт бўлинг зинҳор;
Эришгизнинг бағри тош, у динсиз ва бадкирдор,
Сезаман, бошингизда бир офат бор — бегумон,
Ҳамишалик алвидо', гуноҳкор бўлмади фош.
Унга жазо беришга имкон йўқ менда ҳозир,—
Лекин фурсати етар ҳозирча сабр-бардош...
Олинг билагузукни, керакмас менга ҳечбир.

(*Арбенин узоқдан уларга қараб туради.*)

Н и н а

Князь, жинни бўлибсиз, сиздан шу топда
Аччиғланиш ҳам уят бўларди чоғи.

К н я з ь

Ҳамишаликка хайр, сўрайман сўнгги даф'а...

Н и н а

Сиз қаерга жўнайсиз, жуда ҳам узоққами?
Ойга эмас, албатта?

Князь (Кетатуриб).

Йўқ, яқин, Қавқаз сари.

Бека (бошқаларга)

Қарийб жам бўлди ҳамма, бу ер сизларга кўп тор,
Жаноблар, анав залга тез марҳамат қилинглари!
Mesdames, Сизлар ҳам шуёққа кириңглари.

(Кетишади.)

Иккинчи чиқиш

Арбенин (ёлғиз, ўз-ўзига сўзлайди).

Мен шубҳа қилдимми? Мен? Бундан ҳамма
хабардор;

Ҳар томондан пичинглари менга заҳарли тикан
Қаби қадалар... улар учун мен ожиз, нодон!

Менинг ғайратларимнинг самаралари қани?
Қайда қолди ўктамлик — мен бу блан ба'зида
Оломонни янчардим сўзларимнинг тигида?

Икки аёл бўлибди мардлигимнинг қотили!
Улардан бири... О, мен уни жуда севаман,
Севаман,— шунга боқмай, алдандим қаттиқ ёмон...
Йўқ, инсонларга уни менми ташлаб қўяман?

Бизларни ҳукм қилиб ўтирмас улар чандон...
Мен ўзимнинг даҳшатли ҳукмимни бажараман...
Унга ўлим топаман — ўлимимга шу ватан.

(Қалбига ишора қилади)

У аёл ўлар, унинг блан ортиқ яшамоқ
Мумкин эмас... айрича яшамоқ-чи?

(Ўз-ўзидан қўрққан қаби)

Бу аниқ!

У ўлади — мен эски қаттиқ иродамга ҳақ
Беражакман! афтидан, тақдири шунга лойиқ:
Умрининг баҳорида ҳалок бўлиш, мен қаби
Бадкирдорнинг жонони бўлатуриб, ўзгани

Севиш... бу нарса равшан!.. Шундай аҳволдан кейин

Яшайоладими у! Тангрим пинҳонсан, лекин
Ҳарерда ҳозир-нозир!— сен қабул айла уни,
Уз омонатим қаби мен сенга топшираман —
Уни кечир, ёғилсин шафқатинг нури —
Броқ, мен тангри эмас, кечирөлмайман!

(Музика зшитилади).

(Хона ичида юриб, бирдан тўхтаб қолади.)

Бундан ўн йиллар аввал, мен фаҳш майдони сари
Дастлаб қўяркан қадам, бир кечадаёқ
Ютқизиб қўйган эдим бори-йўғимни тақдир,—
Олтин қадрини яхши билган эдим ўша чоқ,
Лекин ма'лум эмасди ҳаёт қадри — баҳоси;
Мен қаттиқ хафа бўлдим, жўнай кетдим ва заҳар
Сотиб олдим-да қайтдим қиморхонага шу он,
Кўкрагимда энг кучли тўлқинлар қон.
Бир стакан лимонад бир қўлимда ва дигар
Қўлимда эса борди тўртлик пика қартаси,
Энг кейинги сўлкавой яна у сирли заҳар
Қиссамда ётар эди — чиндан зўр эди хатар;
Бахт кулди — бир соатда қайтди ютқизиқ бари!
— Бу заҳарни сақлайман ўша замондан буён,
Сирли ва му'жизали бир тумор дея,
Ҳаётнинг жуда оғир ғовғалари ичида
Сақладим қора кун-чун, яқиндир у кун, у он,

(Тез чиқиб кетади.)

У ч и н ч и ч и қ и ш

Бека, Нина, бирнеча хонимлар ва кавалерлар.
(Кейинги мисра'лар айтилганда кирадилар.)

Б е к а

Емон бўлмасди бир зум олсамиз ором.

Х о н и м *(бошқа бирига).*

Бу ер шундай иссиққи, эриб бораман.

Петров

Настасья Петровна бизга куйлар бир мақом.

Нина

Мен янги романсларни, тўғриси, ҳеч билмайман,
А эскилари эса зериктирган мени ҳам.

Хоним

Аҳ, Нина, қани, куйла, бир шингил куйла **пинам**.

Бека

Шундай ёқимтойсанки, сен бизни, ҳақиқатан,
Соатлаб беҳудага ялинтирмайсан, жоним.

Нина (пианино олдида ўтиради).

Броқ, сиз диққат блан тингласангиз фармоним,—
Кошки бундай жазолар блан сизни бир **оз жим**
Қилиш мумкин бўлсайкан!

(Куйлайди.)

*

Сенинг кўзларингда қайнаб тошаркан
Эркисиз кўзёшлари блан қайғу-ғам,
Сен бир ўзга блан бахтсиз яшарсан —
Буни кўриб тушуниб, тутмайман мотам.

*

Сенинг ниҳол умрингни кемирар ичдан
Гулни боскан печакдай ҳасрат ёлқини,
Не дердим: Хурсандман — сени мен севган
Сингари севолмас у — сезаман буни.

*

Сенинг кўзларингнинг нурида бир **он**
Тасодифан бўлсин бахт ярқираса,
У чоқ қийналаман, куяман пинҳон,
Кўксимни бир дўзаҳ тўлдирар роса.

Тўртинчи чиқиш

Аввалгилар ва Арбенин

(Учинчи куплетнинг охирида эри кириб келади ва фортепианога ёнбсшлайди. Нина эрини кўриб, чалишдан тўхтайти.)

Арбенин

Қани, давом этдилинг.

Нина

Унутганман охири.

Арбенин

Агар лозим топсангиз
Едингизга соламан.

Нина (*хижолат тортиб*).

Йўк, нега?

(*Четга, бекага.*)

Тобим келишмаяпти.

(*Ўрнидан туради.*)

Меҳмон (*бошқа бирига*).

Янгидан расм бўлган ҳар ашулада
Шундай сўзлар бўларки, уларни хотин
Айтаолмайди сокин.

2-нчи меҳмон

Яна бизнинг табиий тилимиз кўп лўнда-да,
Аёлларнинг нозига ҳануз мос бўлолмаган.

3-нчи меҳмон

Ҳақлисиз; эрдан ўзга билмаган ваҳший каби
Бизнинг мағрур тилимиз эгилмас ҳақиқатан,
Биз бўлсак эгиламиз — биз эгилиш бандаси.

(Морожний тортадилар. Меҳмонлар залнинг бошқа бир бурчига тарқалишиб, бирин-сирин бошқа хоналарга кириб кетадилар, охирида Арбенин ва Нина иккови қолади. Саҳнанинг орқа томонидан мажҳул шахс кўринади.)

Н и н а (бекага).

У ер иссиқ, дам олиб ўтирай бир чеккада!

(Эрига)

Сен, малагим, морожний, келтириб берсанг менга.

(Арбенин бир чўчиб тушади-да, морожний олиб келгали кетади: олиб келаётганда заҳар сепеди.)

А р б е н и н (четга).

Ҳай ажал, ёрдамга кел.

Н и н а (эрига).

Уҳ, кўнглим ғаш, хафаман;
Албатта, иптизордир менга бир бало.

А р б е н и н (четга).

Ички туман ҳисларга мен ба'зан ишонаман.

(Морожнийни бераркан.)

Ол, зерикишга, ғамга мана бу даво.

Н и н а

Ҳа, балки бу совутар..

А р б е н и н

О, совутмаслиги борми?

Н и н а

Бугун бунда зерикдим.

А р б е н и н

Борми бошқа иложи?

Халқла зерикмаслик-чун аҳмоқликка, макрга

Дангал қарайбилишни одат қилмоқ лозимдир!
Дун'ёда улуғ куч бу ва бу ҳожимдир!

Н и н а

Ҳақлисан! даҳшат!..

А р б е н и н

Ҳа, даҳшат!

Н и н а

Айбсиз, доғсиз гул йўқ-а.

А р б е н и н

Йўқ.

Мен бир софдилни топдим, деб ўйлагандим фақат
Билсам, беҳуда экан.

Н и н а

Сен нималар деяпсан?

А р б е н и н

Мен дедимки, киборлар орасида биргина
Шундайин... сени билдим.

Н и н а

Рапггинг жуда ўчиқдир.

А р б е н и н

Тўғри, кўп танца қилдим.

Н и н а

Довдирама, топ ати!¹ Қўзғолмадинг-ку сра.

А р б е н и н

Ҳа, тўғри, танцани оз қилганлигим сабабли!..

¹ Азизим.

Н и н а (*бўйи тарелкани беради*).

Ол бўни, столга қўй.

А р б е н и н (*олади*).

Ҳаммаси-я, ҳаммаси!
Бир томчи қолдирмабди менга! Вой насибаси!

Маш'ум одим босилди, қайтиб бўлмас орқага,
Майли унинг-чун биров йўлиқмасин балога.

(*тарелкани ерга ташлаб синдиради.*)

Н и н а

Уқувсизсан мунчаям.

А р б е н и н

Ҳечқиси йўқ, хастаман.
Уйга жўнайлик илдам.

Н и н а

Кетайлик, азизим, айт менга: бугун жуда ҳам
Қовоғинг солиқ! Мендан норозисан? нимадан?

А р б е н и н

Йўқ, йўқ, мен сендан бугун бўлдим кўп журсанд.

(*Кетадилар*)

М а ж ҳ у л ш а х с (*ёлғиз қолиб*).

Сал қолди ачинишга, — шундай бир он келдики,
Мен отилмоқчи бўлган эдим олдинга...

(*ўйлаб қолади*)

Йўқ, майли бажарилсин қазо-қадар битиги,
Иш кўриш учун навбат, келар менга кейинча.

(*Кетади*).

ИККИНЧИ САХНА

Биринчи чиқиш

Арбениннинг ётоқхонаси.

(Нина киради, кетидан хизматчи хотин.)

Хизматчи хотин

Хоним ойим, алланечук ранггингиз ўчуқ.

Нина (*зирагини олиб*).

Тобим йўқ.

Хизматчи хотин

Чарчагансиз.

Нина (*четга*).

Эрим мени қўрқитади... ма'лум эмас сабаби!
У гапирмайди, яна қарашлари ғалати.

(*Хизматчи хотинга.*)

Бўғилиб бораяпман; корсетдан бўлса керак —
Айт, менга ярашдими бугунги кийим-кечак?

(*Ойна олдига боради*)

Сўзинг рост, тусим ўчган, рангсизман ўлик каби:
Лекин бу Петербургда рангсиз бўлмаган ким бор?
Фақатгина бир кампир — князь хоғини, у ҳам
Бўлса уна-элик! Киборлар айёр!

(*Тароқларини олиб сочини ўради*).

Бирон жойга ташла-да, менга бер шаль.

(*Креслога ўтиради.*)

Кўп севдим янги вальсни! Аллақандай шавқ блан
Қанақа тез айландим — ажойиб парвоз ҳам тан
Ҳам фикримни судради аллақайга — нақ шамол;
Юрагим жим сиқилди; на шодлик берди бу ҳол,
Нада ҳасрат, билмайман — Китоб бер менга Саша,
Уҳ, қандай зериктирди мени қайтадан князь.
А тўғриси, ачишиш мумкин у тентакчага!

Унда нималар деди... бадкирдор, жазо, Кавказ...
Бало, ...— бари талваса.

Хизматчи хотин
Мумкинми, йиғиштираман?
(Безакларни кўрсатади.)

Нина

Кўявер.

(Уйга толади.)
(Эшикда Арбенин кўринади.)

Хизматчи хотин
Мумкинми кетиш?
Арбенин
(Хизматчи хотинга, бўғиқ товуш блан)
Кетавер.

(Хизматчи хотин кетмайди.)

Борсангчи.

(Хизматчи хотин кетади. Арбенин эшикни қулфлайди)

Иккинчи чиқиш

Арбенин ҳам Нина

Арбенин

Сенга керак бўлмасми энди ортиқ у?

Нина

Шу ердамисан?

Арбенин

Шуердаман!

Нина

Қасалга ўхшайман-ку,
Бошим олов чулғаган — келчи менга яқинроқ,
Ушлаб кўр,— сезасанми, бошим бутун ёнмоқда?

Мен бекорга ебман-да морожнийни уёқда,
Албатта, шамоллаган бўлсам керак мен у чоқ.
Айтчи тўғри эмасми?

Арбенин (паришон ҳол).

Морожний? Ҳа-а...

Нина

Азизим! Мен сен блан сўзлашмоқчийдим пича!
Сен ўзгариб кетгансан бирқанча вақтдан буён,
Аввалги эркалашлар қани, йўқ бир учқуни.
Сўзларинг кескин, дағал, кўзингда совуқ туман,
Биргина маскаррадчун — о, кўролмайман уни.
Унга бормаслик учун қасам ҳам ичдим ҳатто.

Арбенин (четга).

Ажаб эмас, йўқ энди маскарраднинг ҳожати!

Нина

Бу — бир мартаба бежо ҳаракат оқибати,

Арбенин

Бежо ҳаракатмиш! О!

Нина

Шунда-да ҳамма бало.

Арбенин

Яхши ўйлаш керакди ҳар нарсани олдиндан.

Нина

О, агар билсам эди сенинг хулқингни аввал,
Балки сенга тегмаган бўлар эдим ҳеч маҳал;
Сени қийнаш, ўзимни дардга отиш — бу гўзал,
Бу яхши ишми чиндан!

Арбенин

Мен севаман-ку, ахир!

Нина

Қанақа севги? Бундай ҳаёт менга не даркор?

Арбенин (*унинг ёнига ўтиради*).

Ҳақлисан! Ҳаёт нима? Ҳаёт пуч бир шарсадир.
Юракда қон шўх ўйнаб тураркан, бизда йўқ зор,
Дун'ёдаги ҳар нима бизчун қувонч, фароғат.
Орзулар, эҳтирослар фасли ўткандан кейин,

Ҳар нарса хунук, хира кўринар борган сайин!
Ҳаёт нима? Болалар эрмаги учун фақат

Ярайдиган ва кўндан ма'лум бўлган топишмоқ;
Унда энг биринчиси — туғулиш! Иккинчиси —
Чексиз машаққат, сирли яралардан азобдир,
Сўнгиси ўлим — бутун олсанг: ҳаёт саробдир!

Нина (*кўкрагига ишора қилиб*).

Бунда надир куйдирар.

Арбенин (*сўзида давом этиб*).

Тузалар! Йўқ ҳечқиси!

Сукут эт-да, қулоқ сол: айтдим-ку, ҳаёт гўзал
Бўлиб кўринган чоқда унинг ҳам қисмати бор.

Лекин давомлидирми! Ҳаёт — мисоли бир бал,
Рақс этасан — жуда саз, атроф ёруғ ва дилдор...
Уйга қайтиб, бужмайган кийимни ечган ҳамон,
Барини унутасан, ўтирасан бедармон.

Лекин ёшлик чоқларда, ҳаётнинг бўш ғалваси
Кўнгилга чуқур сингиб қолмаган экан ҳали.

Яхшиси ҳаёт блан тезда видо'лашмоқдир,
Бир зумда ўзга олам сари учмоқ керакдир —
Ақл, онг ўтмиш юки блан бандмаскан ҳали,
Улмоқ лозим — ўлимнинг хавфи энг оз паллада,
Аммо бу бахтни тақдир беравермас ҳаммава.

Нина

О, йўқ, яшамоқчиман.

Арбенин
Нега керак?

Нина

Евгений,

Қасалман, қийналаман.

Арбенин

Дардингдан кўра жиддий

Ва даҳшатли азоблар оз дейсанми — бепоён?

Нина

Доктор чақиртир.

Арбенин

Ҳаёт — абадий, ўлим — бир он!

Нина

А мен яшамоқчиман.

Арбенин

Дардкашлар учун аммо

У ерда қанча юпанч муҳайё.

Нина (*қўрқув блан*).

Ялиамаи:

Докторни тез чақиртир.

Арбенин (*ўрнидан туради, совуқлик блан*).

Чақирмайман, нетасан.

Нина (*сукутдан кейин*).

Тўғри, ҳазиллашасан — аммо бу ҳазил ёмон:

Мен ўлишим мумкин — тезроқ чақиртир.

Арбенин

Нима бўпти? Докторсиз ўлмоққа йўқми имкон?

Н и н а

Сен ёвуз ва золимсан,
Евгений, мен хотининг бўламан, ахир.

А р б е н и н

Ҳа! биламан! — биламан!

Н и н а

О, раҳминг келсин! Менинг кўкрагимда шу топда
Гўё бир олов тошди, ўлиб кетаман.

А р б е н и н

Шунча тезми? Йўқ ҳали.

(Соатиға қарайди)

Ярим соат бор.

Н и н а

О, сен севмайсан мени.

А р б е н и н

Ахир, мен сени

Қандай севай — сийнамга бир жаҳаннамни бугун
Ағдарганинг учунми? Йўқ, азоб чекканингчун

Мен жуда севинаман; ай, тангри — тангри:

Мендан севги сўрашга жур'ат қиласан яна!

Сени кам севганмидим, менга айтчи бир даф'а?

Сен бу эркалашимнинг ҳеч билдингми қадрини?

Ҳа, мен сенинг севгингдан кўпми сўрадим ўзим?

Кўзларинг илиқ боқса, қилсанг майин табассум —

Хўш, сендан нима кўрдим: макр, хиёнат ини!

Мумкинми! мени сотиш! —

Аблаҳнинг бўсасичун... мени-я — илк сўзингла

Жон фидо қилиш менга бўларди бахт, қувонч иш,

Менга вафосиз бўлдинг. Менга-я? Ҳам шунча тез!

Н и н а

О, агар ўз айбимни билсам эдим мен ўзим —
У вақт...

Арбенин

Жим бұл, ё жинни бұламан, йўқдир тўзим!
Уҳ, қачон бу азоблар битар ичимда!

Нина

Топиб олибди князь билагузугимни, кейин
Қандайдир бир тухматчи тарафидан чин
Алданибсан, фикримча.

Арбенин

Шундай, алданибман-да!
Бас энди! Янглишибман; Бўла олгум бахтиёр;
Дея хаёл қилибман... яна ишониб гарчи
Севишни ўйлаганман... лекин тақдирнинг ғаддор
Соати етди... бемор талвасасидек барн
Ўтди-кетди! Эҳтимол, умидвор бўлиб тагин
Самовий хаёлларни мен тиргизаолардим,
Қалбнинг эски кўкламига жон киргизаолардим,
Сен истамадинг локин!
Йиғла! Йиғла — лекин, айт, аёл кўёши, Нина,
Нима деган нарсадир? Фақатгина сув!
Мен йиғладим а? Мен, мен эркаклигим ила!
Ғазабдан, рашк қилишдан, азобдан ва уятдан
Мен йиғладим, тўсатдан!
А сен ҳеч биласанми, эркак йиғисин
Ма'нисин нималигин!
О! Шундай дақиқада келма ёнига сра:
Бир қўлида ўлим бор, жаҳаннам кўкрагида.

Нина

(Йиғлаб тиз чўқади ва қўлларини кўкка чўзади.)

Улуғ халлоқ, бер омон!
Бу тингламас, аммо сен ҳамман эшитасан,
Ҳаммасини биласан,
Қудратли тангри, мени оқлай биласан!

Арбенин

Тўхта,— лбақал худо қошида айтма ёлғон!

Н и н а

Йўқ, ёлғон сўзламайман, — сохта муножот блан
Унинг кудсиятини ерга урмайман ҳаргиз.
Ожиз, дардкаш руҳимни унга таслим этаман;
Сени ҳукм этади у, менга ҳомий у ёлғиз.

А р б е н и н (*қўлларини қовуштириб уйда юради*).

Энди муножот вақти етмоқда Нина:
Бирнеча минут сўнг ўлишинг керак —
Сенинг вафотинг эса одамларга сиргина
Бўлиб қолар, қозимиз тангрининг ўзи бешак.

Н и н а

Нима? Улмоқ? Нақ ҳозир — йўқ, мумкинмас
ҳечмаҳал.

А р б е н и н (*кулиб*).

Бу сизни чўчитишин мен билган эдим аввал.

Н и н а

Улим, ўлим! Тўғри дер — сийшамда — дўзаҳ қайнар!

А р б е н и н

Тўғри, мен сенга балда бергандим заҳар.

(*Сукут.*)

Н и н а

Мумкинмас, ишонмайман — йўқ, сен мени масхара

(*Унга ўзини ташлайди.*)

Қилмоқдасан... сен золим эмас... шафқат учқуни
Сенинг қалбингда бордир... умрим экан баҳорда,
Сен бағритошлик блан маҳв этолмайсан уни,
Евгений, сен бундайин мендан юзинг ўғирма,

Мен чеккан азобларни яна ҳам зўрайтирма,
Мени қутқор, мендаги қўрқувни тарат бир зум...
Менга қара...

(Унинг кўзларига тикилиб, сапчиб кетади)

О! Сенинг кўзларингдадир ўлим!

(Стулга йиқилади ва кўзларини беркитади)

(Арбенин яқин келиб, уни ўпади)

Арбенин

Тўғри, сен ўлажаксан,— мен ўзим бунда ёлғиз,
Ёп-ёлғиз қолажакман... йиллар ўтар, мен ожиз
Бўлиб ўларман — лекин яна танҳо! Бу даҳшат!
Аmmo сен! Сра қўрқма. Гўзал олам — бир жаннат
Сенга очилажакдир ва сени фаришталар
Арши а'лода маскан бериб қабул айлашар.

(Йиғлайди)

Ҳа, мен сени севаман... нимаки бўлса, барин
Ўнутдим... ҳар қасоснинг ҳудуди бўлур, локин —
Мана у ҳудуд қара, қотилинг гўдак каби
Бошингда туриб ҳўнграб йиғлар — чексиз ҳасрати...

(Сукут)

Нина

(Сургилиб чиқиб, сакраб кетади)

Буюққа, бу томонга... ёрдам бериш! ўламан —
Заҳар, заҳар — эшитмаслар... мен тушунаман:
Сен жуда эҳтиёткор... ҳечким... келмас ҳеч...

Броқ, сен ёдингда тут! Тангри тортар ҳукмга
Ва мен сени, эй қотил, ла'натлайман, қарғайман!

(Эшикка етмасдан, ҳушдан кетиб йиқилади)

Арбенин *(заҳарханда блан)*.

Қарғиш! Лекин қарғишдан нима фойда бор?
Мени тангри қаргаган.

(Яқин келади)

Оҳ, ожиз банда,
Жазо ғоят зўр бўлди сенга...

(Қўлини қовуштириб тик туради.)

Ранги ҳам ўчган!

(Чўчиб кетади)

Бутун чеҳраси сокин, на пушаймон ва на зор,
На бир виждон азобя кўринар унда ҳозир...
Мумкинми бу?

Н и н а *(кучсизгина).*

Евгений, хайр!

Мен ўламан, гуноҳсиз... сен ёвуз ва бадкирдор...

А р б е н и н

Йўқ, йўқ — гапирма, сени на алдамчилик, ва на
Айёрлик қутқоради... қани тез гапир:
Мен алданганман... Менинг севгим блан ҳечнима,
Хатто дўзаҳ ҳам бундай ҳазиллашолмас, ахир!
Индамайсан? А, ўчга, кинга сен кўп сазовор...
Лекин бу нарса ёрдам қилабилмас. Уласан...
Тинч бўл, бу сир одамлар учун бўлмас ошкор!

Н и н а

Менга энди барибир... Ҳарҳолда мен ҳарқачон
Гуноҳсизман ва покман тангри қошида.

(Улади)

А р б е н и н

(Унга яқинлашади ва тезда юзини ўгиради)

Ёлғон!

(Креслога йиқилади.)

ТУРТИНЧИ ПАРДА
БИРИНЧИ САХНА
БИРИНЧИ ЧИҚИШ

А р б е н и н

(стол олдида, диванда ўтиради)

Заифландим, чарчадим қийноқ ичида,
Учакишиб қалбимда қолмади мадор...

Туйғуларим, қандайдир оғир, жафокор
Ва алдамчи оромни тотди сўнггида!
Бу совуқ уйқу ичра ба'зи вақтларда юрак
Беихтиёр заҳматлар блан ташвишланарак
Аллаимани кутган сингари зирқирайди.
Битмаганмикан дардлар — ажабо бу дун'ёда,
Янги изтиборларни кўриш бор пешонада!
Бўлмағур гап! Кунлар ўтар — унутилар барчаси,
Йиллар юки остида узилар хаёл тори;
Қачон бўлмасин тинчлик, сукунат қайта бошдан —
Менинг бу кўкрагимга жо бўлажак беҳосдан!

(Ўйга ботади, бирдан бошини кўтаради)

Мен хато қилганман! Йўқ, хотираларим ҳар он
Босиб келаверажак! Шундай жонли, равшан, чин,
Мен кўрмоқдаман унинг ёлворишин, қайғусин, —
Нарироқ юр, нарироқ
Жимгина ўтавер, эй сен, уйғонган илон!

(Бошини қўллари орасига олади.)

Иккинчи чиқиш

К а з а р и и *(секингина)*.

Арбенин шу ердами? Қайгули оҳ чекади,
Кўрамиз қандай ўйнар экан комедияни.

(Унга)

Қадрдон дўстим, сенга тушган фалокат
Хабарин эшитиб чопдим ўшал он.
Илож борми — тақдирда ёзилган бўлар албат
Ҳаркимнинг бошида бор ўзга мусибат.

(Сукут)

Ҳа, биродар, етар, бас, ниқобингни ол,
Кўзларинг кибр ҳаво блан ерга қадама.
Бу нарса одамларчун ва халқ ичида дарҳол
Яхши иш беради — биз актёрлармиз-ку роса.
Айтчи, биродар... сенинг тусинг оқарди нечун?

Бугун кеча қартада ютқизгандек сен бутун
О, сен, эски доғули — биз сен блан бапуржа
Сўзлашмоғимиз мумкин... ана қариндош-уруғ;
Мотам тутиб келишган ҳаммаси марҳумага.
Хайр, тез кўришармиз.

(Кетади)

Учинчи чиқиш

Қариндошлар келишади

Хоним (жиянига).

Буларга тангри қаҳри ёғилганлиги равшан;
Эри ёмонди, ўғли бўлибди ёмон — баттол.
Магазинга киришни сен менинг эсимга сол,
Азалик кўйлак учун бир оз мато оламан.
Гарчи ҳозир ҳечқандай даромад бўлмаса-да,
Қариндошлар дастидан ишим бўлар пачава,

Жиян

Ma tante!¹ Эгачимнинг вақтсиз ўлими
Қай сабабдан экан, айтсангиз буни?

Хоним

Сабаби — сизнинг модага берилган кибор олам
Жуда аҳмоқ. Ҳали кўп офат кўрарсиз, бўтам!

(Кетадилар.)

Тўртинчи чиқиш

Ўлик ётган уйдан доктор блан бир чол чиқади.

Чол

Ўлганда бормидингиз?

Доктор

Мени тополмабдилар..

Морожнийдан, баллардан ташвиш кўп дея;
Айтардим-ку ҳамиша.

¹ Хола.

Ч о л

Кафани зангин экан — кўрдингизми, шойилар?
Менинг қардошим ўтган баҳорда этди вафот,
Товутига ёпилганди шундай шойилар қат-қат.

(Кетадилар.)

Бешинчи чиқиш

Доктор

(Арбенинга яқин келиб, унинг қўлидан ушлайди).

Дам олишингиз керак.

Арбенин (чўчиб тушади).

А!

(четга.)

Шув этиб кетди юрак!

Доктор

Бу кеча сиз ботдингиз жуда қаттиқ қайғуга.
Ухлангиз.

Арбенин

Мен уруниб кўраман.

Доктор

Энди қиттак

Ердам ҳам мумкин эмас; сиз ўзингизни жуда
Эҳтиёт қилинг.

Арбенин

Уҳў! Менга бўлмас ҳеч бало.

Бу дун'ёда не турли алам ва жафо
Кўрмади менинг сийнам, барибир тагин
Мен тирикман... кўп кутдим: қачон бахт очилгуси;
Бир малак сифатида таңгри юборди уни,
Лекин меним шум, жинойи нафасим
Илоҳий сифатни булғади ёлғиз.

Мана энг гўзал вужуд, менинг малагим,
Қарангиз, ётади у совуқ ва жонсиз.
Мен бир даф'а умримда бегона бир одамни
Номусим гаров қўйиб, қутқордим ҳалокатдан.
А у бир соатдан сўнг, кулги ва ҳазил блан
Чанг солди борлигимга, ағдарди менга ғамни.

(кетади.)

Доктор

У чинданам касалдир,— ва унинг миясида
Сонсиз аламлар бўлган — гумон йўқ зарра қадар.
У жинни бўлса агар,
Унинг ҳаёти учун хавфим йўқ сра.
(Кетаркан, икки кишига дуч келади.)

Олтинчи чқиш

Мажҳул шахс ва князь киради

Мажҳул шахс

Рухсат этинг сўрашга,— мумкинми, истардик биз
Арбенини кўришни.

Доктор

Чиндан, айтишим қийин.

Унинг хотини кеча ўлди.

Мажҳул шахс

Кўп ачинамиз.

Доктор

У жуда мотамзада.

Мажҳул шахс

Уни қизғанаман чин.

Броқ у уйдаими?

Доктор

Уми? Уйда!— албатта.

Мажҳул шахс

Менинг унда кўп муҳим ишим бор эди, лекин.

Доктор

Жаноблар, сизлар унинг дўстларими, ё ўзга?

Мажҳул шахс

Ҳозирча дўст эмасмиз — аммо у блан кам-кам
Дўст тутунмоқлик учун келдик бу диёрга.

Доктор

У касалдир чинданам.

Князь (*қўрқиб*).

Ҳушидан кетиб ётади?

Доктор

Йўқ сўзлайди, юради,
Ҳали умидимиз бор.

Князь

Худога шукур!

(*Доктор кетади.*)

Еттинчи чиқиш

Князь

О, ниҳоят!

Мажҳул шахс

Юзингиз ўтда ёнар.
Сиз ўз қарорингизда собитсиз ҳали?

Князь

Гумонингиз ҳақлими, ёинки бекор,
Бунинг учун бутунлай ишонтирасиз мени?

М а ж ҳ у л ш а х с

Бирпас қулоқ солингиз — иккимизда мақсад бир,

Иккаламиз ҳам ундан нафрат қиламиз;
Лекин унинг руҳини билмайсиз — гўё қабр

Сингари у зим-зиё ва чуқур, сассиз;

Агар бирон нарсага кўз солса у бир дафқир,

Бас унда абадиян жим кўмилади.

Шубҳа, гумонлар унга далилдек туюлади.

Афв этиш, ачинишни билмас асло у,—

Кўнгли ранжиса унинг билгани шу: ўч олув!

Унга ана шу мақсад; ана шу қонун.

Ҳа, у чаққон ажалнинг бордир бирон сабаби.

Унга душманлигингиз билгандим — мен дўст каби

Сизга хизмат қилайин. Сиз сўқишасиз ҳали,

Мен икки қадам ортда, тамошабинман бутун.

К н я з ь

Аммо бир кун илгари мени ранжитганини
Қайдан билақолдингиз?

М а ж ҳ у л ш а х с

Сўзлардим-ку барини,

Аммо қизиги йўқдир сиз учун сра,

Яна бу ҳақда сўзлар бутун бир шаҳар.

К н я з ь

Ҳеч чидаб бўлмас фикр!

М а ж ҳ у л ш а х с

Сизни қийнар шугина.

К н я з ь

О, сиз билмайсиз, уят ёмон нақадар!

М а ж ҳ у л ш а х с

Уят?— Буни унутишни ўргатади тажриба.

К н я з ь

Исмингиз нима?

Мажҳул шахс

Сизга керакми исмим?
Мен сизга бир шерикман, номусингизга.
Чинакам ҳомий бўлиб ўзим ишга киришдим.
Бундан ортиқни билиш керакмас сизга.
Ҳа, жим! Одимлар... оғир, салмоқли, секин-секин
Юриб келмоқдалар.— У! Унинг ўзи!— Бир нафас
Нари кетсангиз— Унга ба'зи гаплар айтайин,
Сизнинг гувоҳлигингиз бизнинг ишга ярашмас.

(Князь бир чеккага кетади.)

Саккизинчи чиқиш

Арбенин (шам кўтарган ҳолда).

Улим! Улим! О, бу ер, ҳамма ер бу сўз блан
Тўлган гўё,— қамраган руҳимни ҳам ичидан;
Мени у тақиб этар, хотинимнинг тош каби
Ҳиссиз жасадига мен узоқ боқдим жимгина.
Тилга, тасвирга сиғмас юрак ҳасрати,
Бу ҳасрат блан тўлган, тошган бутун шу сийна.
Юзларида тинч ҳузур, у гўдакларча беғам.
Абадий бир табассум гунчадай очилди жим,
Қучоғига оларкан абадият: кел, бўтам! —
Унда ўз тақдирини ўқиди руҳи ҳалим:
Наҳотки, мен янглишдим? Йўқдир хатога имкон,
Янглишмайман — ким менга унинг гуноҳсизлигин —
Исбот қилаолади — ёлғон, бу ёлғон!
Қаерда исбот, далил — менда, улар менда бор!
Ишонмадим хотинга — энди кимга ишонай,
Ҳа, мен эҳтиросли эр, ҳамда совуққон ғаддор
Судья бўлдим — ким мени бу ишончдан қайтарар,
Қайтаришга ботинар?

Мажҳул шахс

Ботинаман — мен!

Арбенин

(дастлаб қўрқади ва орқага чекилиб, шамни юзига тутади).

А сиз кимсиз?

Мажхул шахс

Евгений, танимадинг сен мени,
Бу ҳол таажжуб эмас — дўст эдик бир замонлар.

Арбенин

Кимсиз, ахир?

Мажхул шахс

Мен сенинг муаккилингман эзгу.
Узни билдирмай, юрдим ҳарқаерда сен блан,
Ҳамиша юзим бошқа, ҳамиша бошқа кийим —
Хабардор бўлдим барча ишларингдан,
фикрингдан —
Яқинда маскаралда сени огоҳлантирдим.

Арбенин (чўчиб тушиб).

Авлиёларни сра ёқтирмайман, шу замон.
Чиқиб кетинг, сўрайман, — жиддий айтаман сизга.

Мажхул шахс

Менга ҳеч кор қилмайди сизнинг бу қат'ий фармон,
Кулоқ солмайман сизнинг таҳдид овозингизга,
Мен кетмайман бу ердан — энди менга хўп аён
Бўлдики, танимадинг. Мен ундай хавф-хатардан
Қўрқучи, сақладиги кўп чоқдан буён
Мақсадидан айновчи одамлардан эмасман.
Мақсадимга етишдим — мен бу ерда узала
Тушаман-да, ўламан бир қадам йўқ орқага.

Арбенин

Мен ўзим шундақаман — аммо ортиқ бу блан
Мақтанмайман.

(Утиради.)

Тинглайман.

Мажҳул шахс (четга).

Ҳалигача ҳам
Менинг сўзларим унга та'сир қилмади надан?
Ёинки ҳақиқатан янглишган бўлмай!
Оқибатни кутамиз.

(Унга).

Етти йил бундан олдин,
Арбенин, танир эдинг мени. Ёш эдим аммо,
Тажрибасиз эдим ҳам давлатманд ва бетизгин.
Сен эсанг — кўксинг ичра бу совуқ бўлмишди жо—
Сен ўзинг ҳарқаерда ифтихор этган одат —
Йўлдошингди ҳар нарсадан жирканиш қаттиқ
нафрат!

Билмайман, ақлингданми кўрармиз буни,
Ёки шароитданми — руҳингни текширучи
Мен эмасман. — Уни худо билар-ку,
Чунки шундайин руҳни ясай олган ёлғиз у.

Арбенин

Бошланиши яхшидир.

Мажҳул шахс

Бўлмас охири ёмон.

Бир вақт мени аврадинг, — тортабилдинг ҳам
Ўз ёгинга... ҳамёнда лиқ тўла ақчам, —
Ҳа, яна мен у замон

Толи'га ишонардим. — Сен блан ўйнаб қимор.
Ютқаздим, — отам хасис ва жуда гаддор
Бир одам эди, — ундан дакки эмаслик учун
Ютқизиқни қайтаришга мен жазм айладим бутун.
Сен ёш бўлсанг-да гарчи даҳшатли бир панжада.
Гўё бўғгандек мени, — ютқаздим барин яна.
Ўзни йўқотаёзим — ёдингдасиз, эҳтимол,
Кўзёшлар, ёлворишлар... броқ буларнинг бари

Сенинг фақат кулгингни қистатди.— О! Бир
ханжар

Блан кўксимни ёриш яхшироқ эди балки,—

Сенда у замон броқ,

Пайғамбарона қараш йўқ эди илгарига.—

Сенда ёмонлик тухми мана ушбу чоқ

Ҳақиқий мевасини бермиш мўлгина,

*(Арбенин сапчиб турмоқчи бўлади, лекин яна ўйга
чўмади)*

Мен ўша ондан бошлаб тарк этдим ҳар нарсани,

Аёлларни ва ишқни, ёшликнинг завқ-наш'асин,

Энг нозик хаёлларла ҳаяжонлар лаззатин,

Ва жаҳонда очилди янги жаҳон сир каби,

Ажойиб ва яп-янги сезгиларга бой олам,

Жамиятдан қувилган инсонларнинг диёри,

Иззат нафсини билган, юраги музлар жойи,

Бунда оромбахш эди азобларнинг ўзи ҳам.

Мен кўрдимки — дун'ёда ёлғиз ақча ҳукмдор,

Дарров унга топиндим.— Йиллар ўтди, ҳарна бор.

Барчаси оқди кетди: бойлигим ва сиҳатим!

Бахтнинг эшиги менга ёпилди абадиян!

Сўнгги шартни сўрадим тақдир хазиначидан:

Мана кўриб турибсан, қалайдир ваз'иятим.

А! Қалтирамоқдасан!— Англайсан ҳарна эса,

Менинг мақсадимни ҳам, ва айтган гапимни ҳам —

Хўш — сени танимамайман — деб айта кўрчи яна.

Арбенин

Йўқол,— танидим сени — танидим шу дам!

Мажҳул шахс

Йўқол! Атиги шуми — мендан кулган эдинг-ку,

Мен ҳам бир хурсанд бўлай.

Яқинда қулоғимга чатилдики, сен ушбу

Кунларда бахтиёрсан, уйлангансан, ҳамда бой;

Жула аччиғим чикли — дилим зарлобга тўлди.

Ва узоқ вақт ўйладим: нима учун ул

Шундай бахтиёр бўлар — ичимдан нидо бўлди.

Ва шивирлади менга: «бор, бор, тинч қўйма буткул.»

Мен оломон ичида ҳар вақт орқангдан юрдим
Чарчамадим, ҳамиша сенла югурдим,
Ҳаммасин билиб, ниҳоятида,
Меним меҳнатларимга етти хотима.
Кулоқ сол — билиб олдим — сенга бирдан-бир
Ҳақиқатни очаман...

(Чўзиб гапиради)

Кулоқ сол: хотинингни ўзинг ўлдирдинг, аҳир!
(Арбенин сакраб тушади, князь яқинлашади)

Арбенин

Ўлдирганман?— Мен?— Князь! Оҳ! Бу нима
тағин...

Ма ж ҳ ул ш а х с *(Орқага чекиниб)*.

Мен ҳаммасини айтдим, у айтади қолганин.

Арбенин *(қаттиқ ғазабланиб)*.

А! Фитна-фасод... кўп соз... мен сизларга асирман.
Сизга мони' бўлмоқлик кимнинг қўлидан келар?
Ҳечкимнинг... сиз бу ерда подшосиз... ҳақирман
Упаман оёғингиз... Руҳим ҳолсиз зирқирар
Кўзларингизга қараб... мен гўдакман ва аҳмоқ,
Сўзларингизга қарши йўқдир ера жавобим.
Ҳазил блан алдандим, енгилдим бир зумдаёқ,
Болтага ҳам эгаман илдасдан гарданим;
А сиз адашдингизми, менинг руҳимда ҳали
Ақл бор, жуда эски тажриба бор, қувват бор.
Барчасин унинг қабри тортган деб сиз умидвор?
Сизга жавоб бермайман нақ ўтмишдаги каби?
Мен, сизнинг фикрингизча, жуда ожиз эканман,
«Миш-миш» гаплар макрига учибсиз бекор!
Аҳа, саҳнангиз жуда яхши қурилган экан,—
Ўйиннинг охирини пайқамасиз, не бўлар.
Манави бир бола-ку — шунга боқмай мен блан
Курашмоқни ўйлабди. Унга лўнда шапалоқ
Оз кўринган ўхшайди — тотасиз ўзгасидан.

Албатта, сиз тотасиз кўп ўтмасданоқ.
Ҳаёт зериктирдими! Ажабланмаслик мумкин:
Аҳмоқнинг, бекорчининг будир ҳаёти зотан.
Хотиржам бўлинг энди — ўлдириласиз чиндан,
Ўласизда, оласиз олчоқ номини бутун.

К н я з ь

Кўрармиз — лекин илдам.

А р б е н и н

Хўп, борамиз, борамиз.

К н я з ь

Бахтлиман ҳозир.

М а ж ҳ у л ш а х с (*тўхтатиб*).

Ҳа,— муҳим гап эсдан чиқмиш.

К н я з ь (*Арбенини тўхтатиб*).

Шошманг, шуни билингки, сиз мени беҳудага
Қоралаган экансиз... Сизнинг у қурбонингиз
Бутунлай айбсиз экаи — мени печун жуда
Ҳақорат қилгандингиз... шу тўғрида хабардор
Қилмоқчи эдим сизни — борамиз муҳим иш бор:

А р б е н и н

Нима? Нима?

М а ж ҳ у л ш а х с

Хотининг гуноҳсиз.— Сен кўп ёмон
Жазо берибсан унга.

А р б е н и н (*Қаҳ-қаҳа уради*).

Ҳазилингиз бепоён.

К н я з ь

Йўқ, йўқ,— ҳазил билмайман, худо ҳақи гапим чин.
Тақдир тақозосила унинг билагозуғи

Баронесса қўлига тушган ва кейин

Баронесса ўз қўли блан топширган уни.

Мен ўзим янглишганман, менинг севгимни лекин
Хотинингиз бутунлай рад этган эди.

Бир хатодан шунча кўп ёмонликлар чиқишин
Билсам, мен на кўз ва на табассум ахтарардим,
— Баронесса ҳам,— ушбу мактуби блан

Сизга очиб ташлайди бутун ишни зимидан.
Тезроқ ўқинг!— фаниматдир менга ҳарбир он...

(Арбенин хатга қарайди ва ўқийди.)

М а ж ҳ у л ш а х с

(Кўзларини осмонга мунофиқона тикиб).

Бадкирдорни — қотилни қисмат айласин яксон!

Афсус! гуноҳсиз ҳалок бўлди бечора.

Лекин бунда бўларди насибаси ғам-ғусса,

Самоларда у топар жаннатдан макон!

Оҳ мен уни кўрганман,— унинг кўзлари бутун —

Рухининг аслиги блан ёнарди порлоқ,

Ким ўйларди бу гўзал гулни тўсиндан қуюн

Эзиб-янчиб ташлайди бир нафасдаёқ?

Нега лол бўлиб қолдинг, бадбахт, сен бу чоқ?

Юл сочларингни, қийнал, ўртан ва бақир.

Даҳшат! О! Даҳшат!—

А р б е н и н *(уларга ташланади).*

Мен бўғаман сизларни, жаллодлар, ҳозир!

(Бирдан бўшашиб, курсига йиқилади)

К н я з ь *(Дағаллик блан туртиб).*

Тавбаю-тазаррудан бир фойда чиқмас.

Пистолетлар кутади — жанжал ҳал бўлсин буткул.

Индамас ҳам эшитмас... ва наҳотки, ул

Ақл-ҳушдан айрилган...

М а ж ҳ у л ш а х с

Эҳтимолки, рост...

Князь

Менга мони' бўлдингиз.

Мажхул шахс

Урамиз якка-якка.

Мен ўч олдим, сиз сал кеч қолдингиз, назаримда!

Арбенин

(ваҳшиёна боқиб, ўрнидан туради)

О, сиз нима дедингиз? Битти тоқатим,
Шундай ҳақоратландим, мен шундай ишонардим...
Кечир, эй тангри, кечир,— ўзинг қил карам.

(Қаҳ-қаҳа уради.)

А кўзёшлар, надоматлар, ёлворишлар бўлди кам?
Сен ўзинг кечирдингми?

(Тиз чўкади.)

Мана, мен қаршингизда тиз чўкдим бир қул каби:
Айтингизчи, хиёнат, маккорлик — булар бари
Аниқ равшан-ку ахир... сиз хотинимни ҳозир
Қоралангиз, истайман ва буюраман шуни.
У гуноҳсиз? Сиз шунда бўлганмидингиз, ахир?
Билганмидингиз надир менинг руҳим қайғуси?
Мен ҳозир ўтингандай, менга ёлворди у ҳам,
Хато — мен хато қилдим — нима бўлибди, қани!
Худди шундай деганди унинг ўзи-да у дам,
Лекин мен: ё л ф о н, дедим бугапларинг барчаси.

(Ўрнидан туради.)

Буни мен айтдим унга.

(Сукут)

Тинглангиз мана буни:

Унинг қотили менмас.

(Мажхул шахсга қаттиқ тикилиб қарайди)

Сен, сен, эт иқрор,

Тез иқрор эт, дадилроқ гапир, беғубор,

Кўнгил блан лоақал менга сўзла бир йўли.
О, азиз дўст, сен менга мунча золимсан?
Мен уни севардим-ку, унинг томчи кўзёшин
Кўкларга, жаннатларга алишмас эдим локин,
Майли, мен ҳаммасини сен учун кечираман.

(Унинг қучоғига йиқилади ва йиғлайди.)

М а ж ҳ у л ш а х с
(уни қўполлик блан итариб)

Узингга кел,— эсингни йиғ...

(Князьга.)
Бундан олиб кетамиз...
Очиқ ҳавога чиқса, албатта, тез у
Тузук бўлиб қолади...

(Унинг қўлидан ушлайди.)

Арбенин!

А р б е н и н

Биз мангу
Қўришмаймиз... Хайр, хайр... юринг, борамиз...
— Бу томонга, буёққа.

(Унинг қўлидан чиқиб, тобут турган уйга югуради.)

К н я з ь

Тутинглар уни!

М а ж ҳ у л ш а х с

Бу мағрур ақл — закө бугун тамом бемадор!

А р б е н и н
(фар'ёд чекиб, қайтиб келади)

Қарангизлар, бу ерда! ҳай қарангизлар!

(Саҳнанинг ўртасига келиб)

Мен сенга айтдим-ку,— сен золим, гаддор!

*(Ерга йиқилади, кўзларини бир нуқтага тикиб,
яслангандай ўтиради. Князь ва Мажхул шахс унинг
тепасида туришади.)*

М а ж х у л ш а х с

Ўхшатиб ўч олмоқлик эди умрим мақсади,
Мана, бугун ўчимни олдим мен тамом!

К н я з ь

У телба бўлди... Бахтли... А мен? Мен номус ва ном,
Кўнгил тинчлигидан ҳам маҳрум бўлдим абадий!
